

Lauri Kettunen
1885 – 1963

1963. február 26-án elhunyt Lauri Kettunen, a helsinki egyetem nyugalmazott professzora, a balti-finn nyelvek nagyérdemű kutatója. Személyében olyan fáradhatatlan és termékeny kutatót vesztett el a finn nyelvtudomány, amilyent Suomi határain túl sem sokat ismer a nyelvtudomány története.

Tudományos érdemeket Kettunen oly fiatalon szerzett, hogy ezek őt már 29 éves korában az egyetemi oktatók sorába emelték. 1914-ben a helsinki egyetemen nevezték ki a finn nyelv docensévé, 1919-ben pedig a tartui egyetem hívta meg a balti-finn nyelvek professzorának. 1925-ben visszatérve hazájába, 1929-ig a finn filológia segédprofesszoraként működött a helsinki egyetemen, majd pedig — 1929-től — a balti-finn nyelvek rendkívüli tanáraként folytatta munkáját. Tanszékét 1938-ban az észti nyelv és közeli rokon nyelvei tanszékévé alakították át, s 1939-től kezdve Kettunen ezen tanszék vezetőjeként végezte oktatói munkáját egészen nyugalomba vonulásáig.

Kettunen tudományos munkássága nem terjed túl számottevő mértékben a balti-finn nyelvek körén, ezen belül viszont sok tekintetben úttörő jellegű. Amíg működésének megkezdése előtt nem egy balti-finn nyelvről csak alig-alig voltak ismereteink, addig ma — jelentékeny részben Kettunen munkájának eredményeképpen — valamennyi kis balti-finn nyelv köréből nagy mennyiségű szövegmutatvány, részletes hangtan és terjedelmes szótár, vagy legalábbis feldolgozás alatt álló szótári anyag áll a kutatás rendelkezésére. Ahhoz, hogy a balti-finn nyelvek megismerésének a lehetőségeiben ilyen gyökeresen új helyzet álljon elő, a tanulmányutak egész sorára, a gyűjtő munka végzője részéről pedig rendkívüli vállalkozó szellemre, fáradhatatlanságra, lankadatlan lelkesedésre, gazdag élettapasztalatokra és alapos emberismeretre volt szükség. Kettunen fiatal korától késő öregségéig vállalta a fáradságos és nemegyszer nélkülözéssel is járó helyszíni tanulmányutakat, s hogy azok a jelzett eredménnyel jártak, azt annak tulajdoníthatjuk, hogy ő birtokában volt mindazon kutatói és emberi tulajdonságoknak, amelyek útja sikerének feltételei voltak. A jellemzésére annak, hogy az eredmények eléréséhez mennyi utazásra, illetőleg milyen kitartó munkára volt szükség, csak két számot említek: Kettunen 1920-tól 1937-ig csupán a kis liv néphez nem kevesebb, mint 11 alkalommal tett tanulmányutat, a Közép-Svédországban lakó ún. erdei finnekhöz pedig nyolc alkalommal látogatott el. A vepsze-, vót- és livföldi tanulmányutak, valamint az észti nyelvi kutatások eredményeiből itt csupán néhány címet sorolhatok fel: Lautgeschichtliche Untersuchung über den Kodaferschen Dialekt, Viron (a későbbi kiadásokban: Eestin) kielen äännehistoria, Lõunavepsa häälik-ajalugu, Vatjan kielen äännehistoria, Livi-

sches Wörterbuch, Vepsän murteiden lauseopillinen tutkimus, Suomen lähi-sukukielten luonteenomaiset piirteet, Etymologische Untersuchung über estnische Ortsnamen. Az észti nyelv megismerése szempontjából új korszakot jelentettek Kettunen finnül írt észti nyelvkönyvei, valamint észti—finn szótárai is.

A kis balti-finn nyelveken kívül sokat foglalkozott Kettunen anyanyelve nyelvjárásaival s ezek problémáival is. E téren legnagyobb szabású alkotása a Suomen murteet I—III, melynek harmadik kötete a finn nyelv nyelvjárás atlaszát foglalja magában. A nyelvhelyesség kérdései iránti érdeklődésének termékei „Hyvää vapaata suomea” (1949) és „Suomen kielen ohjesanastoa” című kézikönyvei. Írt iskolai leíró nyelvtanokat is.

A nyelvtudomány területei közül Kettunent főleg a hangtan és az etimológia érdekelte. Hangtani dolgozatai közül a finnugor nyelvtudomány központi kérdéseit is közelről érintik azok, amelyeket a fokváltakozás és a magánhangzóharmónia kérdéseiről írt. Kettunen tagadta mind a fokváltakozás, mind pedig a magánhangzóharmónia finnugor alapnyelvi eredetét, s ismételten rámutatott mind az előbbi elmélet fogyatékosságaira, mind pedig az utóbbi tanítás nehézségeire. Ilyen tartalmú cikkei közül emlékezzünk a következőkre: Astevaihtelusta länsisuomalaisissa kielissä (Vir. 1919), Liiallisia astevaihtelutapauksia (Vir. 1920), Eräitä erimielisyyksiä tieteenme kysymyksissä I—VII (Vir. 1925), Klusiilien heikon asteen merkintä (Vir. 1928), Suomen ts:n astevaihtelu (SUS.Toim. LVII.), Über einen „südestnischen Beitrag zur Stufenwechseltheorie” und über die Theorie selbst (SUS.Toim. LXVII.), Gab es Stufenwechsel im Urfinnischen? (NyK. L.), Vepsän vokaalisoinnun iästä (Vir. 1935.), Onko vepsässä ollut astevaihtelua? (Vir. 1938.), Astevaihtelun salaisuus (Vir. 1949.), Selvitystä astevaihteluun (Vir. 1951.). Pusztán egy-két balti-finn nyelvre korlátozódó észzrevételeivel Kettunennak nem sikerült a magánhangzóharmónia ősiségéről széles körben vallott meggyőződést megingatnia, az „uráli fokváltakozás” tanítása ellen felsorakoztatott érvei azonban nagy figyelmet keltek, s ezeknek jelentős részük van abban, hogy az uráli nyelvek kutatóinak többsége ma már elveti az uráli alapnyelvi fokváltakozást, s kisebbségük is legfeljebb csak esetleg lehetségesnek, de semmi esetre sem bizonyítottnak tartja.

Noha e megemlékezésem elején azt állapítottam meg, hogy Kettunen tudományos munkássága általában nem terjedt túl a balti-finn nyelvek körén, ez nem jelenti azt, hogy ezt az élő nyelvekkel oly szoros kapcsolatban állott és oly sok helyszíni kutatást végzett tudóst nem foglalkoztatták volna tudományunk elvi kérdései is, s hogy sohasem vont volna le általános következtetéseket saját tapasztalataiból. Állandóan érdekelte például az a kérdés, hogy a hangalaki változásokban milyen mértékben érvényesül szabályosság, s felvetette önmagának a szavak keletkezésének problémáját is. Az előbbi tárgykörbe tartozik „Säännönmukaisuuden puutteesta kielenelämässä” (Vir. 1927.) című, értékes megfigyelésekben gazdag dolgozata, a szavak keletkezése kérdésével pedig a mi folyóiratunk hasábjain (NyK. LX.) foglalkozott.

Kettunen tudós egyénisége lényegesen különbözött honfitársaitól. Amíg az idősebb finn kutató nemzedéket széles körben elterjedt nézet szerint általában elsősorban a tények rögzítésére való törekvés, a hűvös, szinte száraz tárgyilagosság jellemzi, addig Kettunen műveire és cikkeire sok esetben az erős szubjektivitás, a vitatkozó hajlam, az ellentmondási kedv nyomják rá bélyegüket. Noha nemegyszer hangsúlyozza azt, hogy a tudós első feladata a

tények megállapítása, s azok magyarázata akár el is maradhat, ezen elvéhez ritkán maradt hű. Gyakran meglegedett azonban ellenfele nézeteinek pusztá cáfolatával, s újabb magyarázatot legfeljebb ötletként mellékesen vetett oda. Szenvédélyessége nem ritkán még abban is megakadályozta, hogy tudományos ellenfele álláspontját világosan ismertesse; e helyett beérte egy-egy lekicsinyítő megjegyzéssel. Nem kétséges, hogy cikkeiben Kettunen általában a tudományos igazság megközelítésének a célja vezérelte, írásainak értéke azonban a jelzett okok miatt mind tudományos, mind didaktikai szempontból többé-kevésbé különböző.

Lauri Kettunen több évet töltött Magyarországon a magyar állam tudós ösztöndíjasaként. Lív szótárának sajtó alá rendezését, valamint vepsze mondattani tanulmányának bizonyos munkálatait legalábbis részben Budapesten végezte el. Magyarországi élményeiről és benyomásairól részletesen számot adott útleírásaiban: Tieteen matkamiehenä (1945), Tieteen matkamiehen uusia elämyksiä (1948) és Matkapakinoita ja muita muistelmia (1960). Magyarországi emlékei magyar tárgyú regény írására is ihlették. Ezt Toivo Hovi álnéven „Tisza tulvii — Ilona, Ilona!” címen jelentette meg. Mind útleírásaiból, mind regényéből az látszik, hogy Kettunen felismerte az ellenforradalmi Magyarország társadalmának korhadtságát, de ugyanakkor nem jutott el kultúránk értékeinek meglátásáig.

Most, a búcsúzás órájában, e sorok írója előtt Lauri Kettunen úgy áll, ahogyan 1933 nyarán Lív földön megismerte: ízig-vérig romantikus, erősen hangulatos, tréfálkozó kedvű emberként, akinek jóakarátát, vendégszeretetét sok Finnországot járt magyarnak volt alkalma tapasztalni. Lauri Kettunen — ez a szüntelenül mozgékony ember, pihenést nem ismerő tudós — meghalt, de az élete végnapjait élő lív és vót nép meg a kihalófélben levő kis vepsze nép nyelve a tudományos irodalomban még sokáig élni fog, s ez nagyrészt Lauri Kettunen érdeme.

LAKÓ GYÖRGY

Cs. Faludi Ágota
1925—1963

Hirtelen ment el tőlünk, váratlanul és fiatalon. Még a negyven évet sem élte meg.

1925-ben született Budapesten. Finnugor nyelvészeti képzettségét ZSIRAI MIKLÓSNÁL szerezte. Az ő tanítványa volt, nemcsak névleg hanem munkásságában is. Tanító mesteréhez híven így lett obi-ugrista, szorosabban véve az osztják nyelv kutatója. Első nagyobb dolgozatához is az osztják nyelv köréből választotta témáját: az osztják névszói összetételeket vizsgálta meglehetősen nagy részletességgel (Névszói összetételek az osztjákban. Finnugor értekezések 10. Budapest, 1948. 46 l.). E témához kapcsolódnak első cikkei (Osztják *äpärli-törli* : MNy. XLV/1949: 191—2; Az osztják nyelv történetéhez:

NyK. LII/1950: 208—38; Ikerszótanulmányok: uo. 358—60; Zusammenfassende Zusammensetzungen und metrische Parallelismen im Chantischen: ALH. I/1951—2: 419—34). Ezután szorgalmasan jelennek meg dolgozatai, 1950 és 1955 között a NyK. minden számában találkozunk a nevével. Érdeklődése ez idő tájt az obi-ugor népek ősi műveltsége felé fordul, s e tárgykörből írja legjelentősebb dolgozatait (Vadászattal kapcsolatos mértékegységek az obi-ugor nyelvekben: NyK. LIII/1951—2: 226—31; Obi-ugor nyílnevek: NyK. LV/1953—4: 181—209), melyek számottevő nemzetközi érdeklődést váltottak ki. Kisebb sikerrel etimológiai kérdésekkel is foglalkozott (Obi-ugor szómagyarázatok: NyK. LIV/1952—3: 270—7; Egy obi-ugor kutyauszító: uo. 278; *Súly, süllyed*: MNy. L/1954: 455—7; *Gége*: uo. 457—8). Nyelvészeti témakörének kiszélesedésére vall a nyelv és gondolkodás köréből való „Néhány chanti absztraktrumképzőről” (NyK. LV/1953—4: 210—27), a később írt „A chanti infinitivusz hangtanához” (NyK. LVII/1955—6: 134—45) és „A chanti magánhangzó-illeszkedés kérdésehez (Pais-Eml. 607—10), valamint az osztják irodalmi nyelvvel kapcsolatos „Chanti nemzeti nyelvű kiadványok” (NyK. LIV/1952—3: 299—304) dolgozata. Figyelmet szentelt a hagyomány ápolásának is, két cikkében is megemlékezett az obi-ugor nyelvek több régi kutatójáról (Egy finn kutató az osztjákoknál a századfordulón: Nyr. LXXIII/1949: 145—8; Magyar kutatók a Szovjetunió finnugor nyelvű népeinél: Nyr. LXXVII/1953: 323—7). E termékeny jellegű munkásság 1955-ben sajnálatos körülmények között abbamaradt. Cs. FALUDI ÁGOTA neve ezután már csak egy a finnugor népeket ismertető népszerűsítő kiadványon, egy Kalevala kiadás előszavában és a Magyar Rádió „Látogatás rokonnépek között” című előadássorozatának szerzői között bukkan elő. Alkotó tevékenysége végleg mégis 1963-ban szakadt meg, amikor is halálával, a tudomány kárára, Cs. FALUDI ÁGOTA igen hasznos, a nyelvészet és a néprajz sok érdekességet és tanulságot magába rejtő határterületén végzett munkássága örökre torzóban maradt.

GULYA JÁNOS

Matematikai és alkalmazott nyelvészet a Szovjetunióban

Csak négy év telt el azóta, hogy e folyóirat hasábjain első ízben szóltunk részletesebben a szovjet nyelvtudomány új irányzatairól (NyK. LXI, 392—410). Az e téren is tapasztalt fejlődés a rövid idő alatt oly nagy volt, hogy most újból érdemes, immár csak a mai állapotot áttekinteni: az egyes moszkvai centrumok tevékenységét (1.), a legutóbbi fontosabb moszkvai eseményeket a vázolt témakörben (2.), a leningrádiak munkásságát (3.), valamint — példaképpen a „vidékre” — a kieviekét (4.).

1. A kezdeti állapothoz képest az elmúlt időszak alatt a munkák súlypontja az egyes akadémiai intézményekbe tevődött át.

Közöttük az egyetlen hagyományos centrum a REFORMATSZKIJ vezette Strukturális és alkalmazott nyelvészeti osztály a Nyelvtudományi Intézetben. Megnövekedett munkatársi gárdával továbbra is elmélyülten foglalkoznak itt

a gépi fordítás egyes kérdéseivel (MELCSUK és IORDANSZKAJA¹), a nyelvstatisztikával (FRUMKINA), egyes olyan gyakorlati kérdésekkel, mint a transzkripció,² egyes szakterületek — köztük a nyelvészet — terminológiája stb. Maga REFORMATSKIJ professzor, azon kívül, hogy ezt a szerteágazó munkát irányítja, mindig talál időt arra, hogy aspiránsa mellett minden érdeklődőnek is állandóan tanácsokat adjon; legutóbbi publikációi fonémaelméletét fejlesztik tovább és ennek alkalmazására vetnek fényt.³

Néhány lépésre ettől az intézménytől áll az Orosz nyelvi intézet öreg épülete, ahol 1960 óta SAUMJAN vezetésével külön osztály foglalkozik az orosz nyelv strukturális leírásával. A külföldön is jól ismert osztályvezető (aki egyébként két másik társával a szovjet nyelvészeket képviselte a IX. Nemzetközi nyelvészeti kongresszuson) nem szándékozik azonnal az orosz nyelv kész strukturális grammatikájával, vagy akár annak egyes végleges kidolgozott fejezeteivel is előállni. Az osztály dolgozói, mint ő maga is, csupán részlettanulmányokat, módszertani előtanulmányokat kívánnak egyelőre folytatni, hogy ezek alapján egy későbbi időpontban lehessen, természetesen ugyancsak kollektív erőfeszítések árán, megírni az orosz nyelv modern követelményeknek megfelelő leíró nyelvtanát. Hogy ezek az „előtanulmányok” mennyire érdekesek és értékesek, arról máris egy egész, több száz oldalas cikkgyűjtemény tanúskodik; pedig ez a gyűjtemény csak első kötetnek tekintendő egy egész hasonló jellegű sorozathoz.⁴ SAUMJAN ifjú munkatársai közül kiemelkedik itt JU. D. APRESZJAN, aki 1960 végéig terjedő bibliográfiánkban szinte csak egy, jöllehet akkor is feltűnést keltett ULLMAN-recenzióval szerepelt; azóta eredeti, komoly formális logikai megalapozottságú transzformációs-grammatikai elképzelése (melynek részletes ismertetése éppen az említett sorozat sajtó alatt levő második kötetében fog napvilágot látni) komoly súlyt biztosít neki kollégái között, mind otthon, mind külföldön.

SAUMJANÉVAL egykorú TOPOROV osztálya, mely a szláv nyelvek strukturális-tipológiai kutatását tartja fő céljának, az Akadémia Szlavisztikai Intézetében. A legtöbb „nagy név” talán éppen ezen az osztályon egyesül (bár az osztály legidősebb munkatársa sincs még egészen negyven éves). A történeti-összehasonlító szlavista és indogermanisztikai kutatásairól ismert, jeles osztályvezetőn kívül itt tevékenykedik IVANOV; ők ketten most éppen egy több kötetes nagy munkán dolgoznak, mely a szemiotika legmodernebb elveit kívánja érvényesíteni egyes igen régi balti-szláv összefüggéseket taglaló kérdés-komplexumokat illetően. De náluknál alig kevésbé ismert a szakértők körében REVZIN, a gépi fordítás és a felsőfokú matematikus-nyelvész képzés egyik szovjet úttörője. Az ő neve különösen a nyelvi modellekről szóló monográfiájának megjelenése után kapott értékes patinát; értesülésünk szerint éppen ezt a munkáját óhajtja 1963 tavaszán doktori értekezéséként meg-

¹ L.: И. А. Мельчук, Два оператора установления соответствия (Для автоматического синтаксического анализа.) М. 1961; Л. Н. Иорданская, Два оператора обработки словосочетаний с «сильным управлением». М. 1961.

² А. В. Суперанская, Заимствование слов и практическая транскрипция. М. 1962.

³ А. А. Реформатский, Обучение произношению и фонология. Научные доклады высшей школы. Филологические науки. 1959; Русский язык для студентов-иностранцев. Сборник методических статей, под ред. А. А. Реформатского (Bevezetés). М. 1961; А. Реформатский, Фонетический минимум при овладении русским произношением нерусскими. Русский язык в национальной школе. 1961. № 4.

⁴ Проблемы структурной лингвистики. АН СССР, Институт русского языка. Ответственный редактор С. К. Шаумян. — М. 1962. — 223 о.

védeni.⁵ És végül — de nem utolsó sorban — itt foglal helyet a szovjet gépi fordítás két egészen fiatal, de már mindenütt jól ismert szakembere: MOLOSNAJA és NYIKOLAJEVA, valamint a nyelvstatisztikai, transzformációs grammatikai és egyéb munkái révén nevéssé vált VOLOCKAJA. Bár még az ő generációjuk, még náluk is fiatalabb A. A. ZALIZNYAK, aki alig egy-két hónapja kezdett el csak publikálni e szűkebb szakmájában (igen jó francia—orosz szótára eddig is közkézen forgott), de e publikációival, egyetemi szakkollégiumával, konferenciákon tartott előadásaival méltán keltett őszinte érdeklődést maga iránt. (ZALIZNYÁKRÓL hadd jegyezzük meg, hogy MELCSUK mellett ő a második „magyar szakértő”, aki nyelvünket jól ismeri és annak érdekes strukturális vonásaira egyetemi előadásaiban gyakran hivatkozik.) Az előzőhöz hasonlóan ez az osztály is külön cikkgyűjtemény-sorozatot indított munkatársai kutatásának publikálására; e sorozatnak már az első kötete is igen gazdag anyagot tartalmaz.⁶ TOPOROV szerkesztésében és társszerzőségével (a többi társszerző: VOLOCKAJA, NYIKOLAJEVA és MOLOSNAJA) egyébként ez az osztály fog (előreláthatólag 1964 folyamán) elsőként egy összefüggő strukturális orosz nyelvtant közrebocsátani. A szerzők mindenesetre nem törekedtek arra, hogy túlságosan forradalmit alkossanak; a megfelelő előmunkálatok híján (melyen SAUMJANÉK is, ők is dolgoznak) ez nyilván nem is lett volna reális célkitűzés.

Ezek után az akadémiai intézmények után kell rögtön megemlítenünk az „új” irányzatok hagyományos fellekvárát, a moszkvai Idegen nyelvi főiskolát, mely továbbra sem vesztett jelentőségéből egy cseppet sem. A fordítás-tanszék vezetőjének, ROZENCVEJGNEK az égisze alatt működik itt egy gépi fordítói laboratórium, számos fiatal, tehetséges munkatárssal. Ez a kollektíva adja ki a Gépi fordítói egyesülés közlönyének utódját, a „Gépi fordítás és alkalmazott nyelvészet” c. folyóiratot (1962. végéig a 7. szám látott napvilágot), jobb technikai kivitelben, mint az első orgánium volt. (Sajnálatos tényként kell azonban megemlítenünk, hogy egyrészt ez a folyóirat is rendszertelenül jelenik meg, másrészt ezt sem lehet külföldre küldeni, mert félig-meddig kéziratként megjelenőnek számít.) Ami pedig munkájuk tartalmi részét illeti, a szemantika formalizálását tűzték ki kollektív célul s e téren már igen érdekes eredményeket értek el.⁷

Az akadémiai intézményekhez hasonló módon nem tudott előretörni (lépés-tartásról, mint az Idegen nyelvi főiskola tette, alig lehet szó, oly kevés volt itt azelőtt is) a moszkvai egyetem. Igaz, hogy bölcsészettudományi karán immár három évfolyamnyi, évfolyamonként 7—10 embert számláló matematikus-nyelvész szakja van (a szakot ZVEGINCEV professzor irányítja, az előadók között ott találjuk KUZNYECOV professzort és — meghívottként — SAUMJANT). Tekintettel a hallgatók számára és az „elsőbbségre”, a moszkvai egyetemet megelőzi az Idegen nyelvi főiskola (ahol e szak irányítója ROZENCVEJG) és a leningrádi egyetem (ahol a moszkvaitól eltérően nem általános nyelvészeket képeznek matematikus profillal, hanem *ruszisztákat*, akik

⁵ И. И. РЕВЗИН, Модели языка. М. 1962.

⁶ Структурно-типологические исследования. Сборник статей. АН СССР, Институт славяноведения. Ответственный редактор — Т. Н. Молошная. — М. 1962. — 298 о.

⁷ Első részletesebb publikációs tevékenységükről: А. К. Жолковский, Н. Н. ЛЕОНТЬЕВА, Ю. С. МАРТЕМЬЯНОВ: О принципиальном использовании смысла при машинном переводе. — Сб. Машинный перевод, 17—46.

szükség szerint tehát mint orosz tanárok is működhetnek majd: az első végzős évfolyam mind a Főiskolán, mind a leningrádi egyetemen 1963-ban lép munkába). Igen jelentős az a szakszeminárium, amelyet — a VINITI egy vezető munkatársával együtt — KULAGINA tart ennek az egyetemnek a mechanika-matematika szakán, III. éves hallgatók részére, „A gépi fordítás néhány matematikai problémája” címmel. Szakkolégiumok, szakszemináriumok formájában még más előadók is ismertetik itt — mind a természettudományi, mind a bölcsészeti karok hallgatói előtt — e tárgykör legfontosabb problémáit.

2. 1962. november 22-én, bár egyetlen személyhez fűződő, de érdekes esemény tanúi lehettek a moszkvai nyelvészek. Ezen a napon védte meg kandidátusi értekezését az alig 30 esztendő MELCSUK, „Szövegek automatikus elemzése” címmel. A cím különös dolgot tartalmaz — a szerzőnek a Szovjetunióban és külföldön eddig megjelent 14 publikációja volt egybegyűjtve s kandidátusi értekezésnek benyújtva. MELCSUK első opponense, a leningrádi HOLODOVICS professzor (szakmunkái nálunk kevésbé ismertek, mert — néhány általános nyelvészeti tanulmányát nem számítva — a japán és a koreai nyelvvel foglalkozik), meg is jegyezte, hogy a benyújtott munka — nem egy munka, de egyrészt igen nagy örömmel kell fogadnunk, hogy egyetlen darabja sem azzal az öncéllal készült, hogy „kandidátusi értekezés” legyen, másrészt — a dolgozatnak minden egyes darabja, még a szinte egyetemi években készült, a francia főnév nemére vonatkozó tanulmány éppúgy, mint a legutóbb, az NDK-ban megjelent néhány oldalas értekezése a „Szisztéma” fogalmáról a nyelvtudományban, külön-külön is bőven megérdemli, hogy érte a szerző a kandidátusi fokozatot elnyerje (HOLODOVICS még hozzátette: csak a kitekért, „vallásos” aspiráns-hit sugallja, hogy egy kandidátusi értekezés nem lehet csupán néhány lapos...). Hasonló lelkes elismeréssel beszélt MELCSUK e „válogatott munkái”-ról a másik két opponens, LJAPUNOV és TOPOROV, valamint — POSZPELOV professzor kivételével — a felszólalók is. A jelenlévőket különösen meghatotta az agg AVANESZOV professzor aktív részvétele a vitában (kétszer is felszólalt), mely egyre inkább arra irányult, hogy hogyan lehetne a kandidátusi fokozat megkerülésével azonnal a doktori címet odaítélni a szerzőnek. (Mint később kiderült: azért volt már eleve három opponens, mert várhatóan látszott egy ilyen igény fellépése.) A kézirat leadásakor még nem kaptunk értesítést a kérdés végleges lezárásáról: tekintettel arra, hogy a matematikus nyelvészeknek a Szovjetunióban is számos ellenfele van, s nem egy igen tekintélyes is (itt különösen SZEREBRENNYIKOV levelező tagra kell gondolnunk, aki azonban a vitán nem vett részt, bár annak az intézetnek az igazgatója, ahol MELCSUK dolgozik) — nagyon valószínű, hogy a nálunk magyar–orosz algoritmusáról ismert szerző egyelőre csak a kandidátusi fokozatot kapja meg. Az a rendkívüli érdeklődés, amely mellett a vita lefolyt (az Orosz Nyelvi Intézet nagy tanácsstermében még a sorok között is álltak, sőt igen sokan a folyosóra szorultak, jöllehet a kandidátusi értekezések vitája a nálunk is megszokott „érdeklődés”, vagyis kevés számú hallgatóság jelenlétében szokott lezajlani), mindenesetre önmagában is érdekes.

November 27. és december 1. között az Idegen nyelvi főiskola „Nyelv és beszéd” címmel össz-szövetségi konferenciát rendezett. A konferencián, mely a rendező intézmény falai között tanácskozott, a Szovjetunió 60 városából, 75 intézményétől több mint 500 küldött vett részt, s csupán előadás

több mint félszáz hangzott el.⁸ A konferencia rendkívül széles alaptermatikája lehetővé tette, hogy előadóként részt vegyenek benne mind a „hagyományos” nyelvészek, mind az „új” irányzatok képviselői (más helyen rámutattunk arra, hogy a Szovjetunióban az előbbieket is eleve a „vérükben” hordozzák SAUSSURET — vö. I. OK. XVIII, 100-101 —, tehát ott a *langue-parole* felosztás is „hagyományos”-nak számít immár néhány évtizede). Így VINOGRADOV akadémikus, aki éppen akkor érkezett vissza Alma-Atából, egy, a szovjet népek irodalmi nyelveinek fejlődését tárgyaló konferenciáról, a kérdést különösen a szép-irodalmi nyelv—irodalmi nyelv kapcsolata szemszögéből közelítette meg. Hozzá hasonló módon GALKINA-FEDORUK professzornő hangsúlyozta a nyelv és beszéd dialektikus egységét, ezen egység szemmeltartásának fontosságát. És másrészt: ANDREJEV egy, a feleségével társszerzőségben elkészült előadás alapján (ez az előadás YNGVE felolvasásában, némi módosításokkal, elhangzott a IX. Nemzetközi nyelvészeti kongresszuson is, melyen az előadó személyesen nem vett részt) ismertette legújabb, arra irányuló kutatásait, melyeknek eredményeképpen, számos beadott szöveg (tehát *parole*-jelenség) alapján a modern számítógépek össze tudják állítani valamely nyelv grammatikáját (tehát *langue*-jának modelljét). E gondolathoz szorosan fűződött ANDREJEV és ZINDER közös előadása (ZINDER professzor felolvasásában) a *langue-parole* fogalmának tisztázásához, melyben többek között ezt mondják: „... a *langue* elsősorban olyan halmazelméleti jellemzők összessége, melyeket a beszédanyag impliciten tartalmaz; ugyanakkor a *parole* mindenekelőtt ugyanezen beszédanyag valószínűségi jellemzőinek összessége” (Tézisek 7). FRUMKINA többek között rámutatott arra, hogy a statisztikai modelleket két fajtára oszthatjuk: az elsőket statisztikailag meghatározzák, milyen mértékben felel meg ez vagy az a nyelvleírás a leírandó tényeknek („külső” statisztika), a másodikok meg a beszéd folyamán érvényesülő valószínűségi törvényszerűségeket írják le („belső” statisztika). PIOTROVSKIJ két munkatársával közösen végzett kutatásai alapján egyebek mellett arról számolt be, hogyan lehet egy „analitikusági állandót” találni, melynek segítségével pontosan meg lehetne mérni, hogy mennyire „analitikus” vagy „szintétikus” ez vagy az a nyelv. — Ennyire szerteágazó témák és különböző nézőpontok mellett természetesen nem lehet azt várni, hogy valamennyire is egységes álláspont alakult volna ki a konferencia végeztével, de a vélemények cseréje hasznosnak bizonyult.

1962. december 19—26. között, a Szlavisztikai Intézet Strukturális-tipológiai osztályának és az Akadémiai Elnökségi Kibernetikai Bizottságnak a rendezésében zajlott le — naponként más-más intézmény helyiségében — a jelrendszerek strukturális tanulmányozására irányuló szimpózium.⁹ Az Akadémia Tanácstermében folyó megnyitó ülés szónoka A. I. BERG akadémikus volt, a szovjet állam egyik vezető személyisége, a korszerű szovjet honvédelem egyik megteremtője, aki rövid, eleven beszédében vázolta azokat a szerteágazó feladatokat, melyeknek megoldása a kommunista társadalom felépítése során a kibernetikának a társadalomtudományokra való alkalmazására vár. És ezt követően, egy álló héten át, mintha SAUSSURE legszebb álmái váltak

⁸ Тезисы докладов Межвузовской конференции на тему „Язык и речь” (27 ноября — 1 декабря). 1-й Московский государственный педагогический институт иностранных языков. М. 1962.

⁹ Симпозиум по структурному изучению знаковых систем. Тезисы докладов. — АН СССР, Институт славяноведения. — М. 1962.

volna valóra: a résztvevők érezhették, hogy egy új tudomány, a szemiótika születésénél bábáskodnak. Az egyes napokat (vagy félnapokat) felölelő szekcióülések megvitatták a természetes nyelvnek mint jelrendszernek, az írásos jelrendszereknek és a dekodolásnak, a nem nyelvi kommunikációs rendszereknek, a mesterséges nyelveknek, a modelláló szemiótikai rendszereknek, a művészetnek mint szemiótikai rendszernek a kérdéseit. Külön szekcióülést szentelt a szimpózium az irodalmi alkotások strukturális és matematikai módszerekkel való tanulmányozásának is. Csupán érzékeltetni lehet az érdekes előadások, viták gazdag anyagát. Így az első napon REFORMATSZKIJ professzor és V. USZPENSZKIJ között tartalmas vita alakult ki egyrészt az utcai forgalmi jelző táblák rendszere, másrészt a betűrendszerek mint jelrendszerek elemeit illetően. Ugyanezen a napon a már említett ZALIZNYAK beszélt a szinkrón leírás során használt egyes operatív fogalmak és a diakrónia kapcsolatáról. Rendkívüli érdeklődést váltott ki T. V. CIVJAN előadása (TOPOROV osztályáról), aki a különféle udvariassági szabályok, az — írott vagy íratlan — „etikett” szemiótikai értékelését adta. Számos előadással szerepelt REVZIN (ezek közül kiemelnénk azt, amelyben a szemantikai modellek felállításának nehézségéről beszélt természetes nyelvek esetén) és különösen IVANOV (egyes abház népi játékok szemiótikai jellemzése; a *ket* — paleoázsiai néptöredék — világmodell; egy költemény ritmikai felépítésének matematikai elemzése stb.). Két előadást képzőművészek tartottak „mesterségük” szemiótikai jellemzéséről; egy másik előadás illusztrációjaként több olyan — tizenhat taktusos — melódia hangzott fel, melynek „szerzője” — az egyik Moszkvában dolgozó Urál számítógép. A „mesterséges nyelvek” problematikája itt már azoknak a kérdéseknek néhány lehetséges megoldása felé is mutatott, amelyek előtt akkor fogunk állni, ha a világmindenség valamely részén fellelhető értelmes lényekkel kell felvennünk a kommunikációs kapcsolatot. De ugyanebben a szekcióban egy rendkívül „földi” előadás is elhangzott: JЕ. V. PADUCSEVA filológus létre matematikusokat ámulatba ejtő pontossággal és következetességgel épített fel egy mesterséges nyelvet, mely a természetes nyelvek összetett mondatainak strukturáját modellálja. Mindezek után a résztvevők nem tudtak nem egyetérteni a zárülés egyik felszólalójával, V. USZPENSZKIJ-jel, aki többek között kifejtette, hogy korunk legfontosabb tudománya minden valószínűség szerint a szemiótika lesz, mint az ember és a gépek közötti érintkezést, a gépek egymás közötti érintkezését tanulmányozó tudomány, az a tudomány, mely hozzásegít az eddig felhalmozott hatalmas ismeretanyag rendezéséhez, ismereteink korszerű rögzítéséhez.

3. A Leningrádi Egyetemnek nemcsak fonetikai tanszékét (a híres SCSEBBA-tanszékét) vezeti L. R. ZINDER professzor, hanem ő irányítja a fontosabb már említett egyetemi matematikus-nyelvész szakot is. Egyik aspiránsa a beszélt nyelvben a szóhatárok objektív felismerésének kiderítésén fáradozik; ezt előmunkálatnak tekintik a „szóbeli bemenet”-hez (vagyis hogy a gépek ne csak írásjeleinket, hanem hangzó beszédünket is megértsék). — A Nyelvtudományi Intézet Leningrádi fiáléjában a HOLODOVICVS-vezette szektor egy egyetemes szintaxis összeállításán fáradozik — jelenleg a széles értelemben vett „felszólítás” megformálási módjait vizsgálják a legkülönbözőbb rendszerű nyelvekben. — Az Egyetem Számítástechnikai Központja meg, főleg S. JA. FITYIALOV és G. S. CEJTYIN jóvoltából, jelentős eredményeket ért el az angol—orosz és kínai—orosz GF algoritmusok összeállításában, a független orosz szintézis szabályainak létrehozásában.

Leningrádról azért beszélhetünk ilyen röviden, mert ez mégiscsak a második főváros — kutatói ott szerepelnek a moszkvai konferenciákon, publikációik ott jelennek meg — sajtójuk mellett — a moszkvai gyűjteményekben. Így csak utalnunk kell arra is, hogy ANDREJEV fentebb említett munkáit természetesen Leningrádban végzi, mint az ottani filiolé matematikai nyelvészeti osztályának és az egyetem GF laboratóriumának vezetője.

4. A „vidéki”, vagyis a kievi példa szintén azt igazolja, hogy a szovjet nyelvtudományban nagyarányú fellendülés következett be az utóbbi néhány év alatt és ez a fellendülés nem lokalizálódott csupán a két fővárosra. Beszámolónk itt elsősorban az oktatással kapcsolatos reformok ismertetésére irányul.

A kievi egyetemen 1959-ben indult meg a matematikai nyelvész képzés, de ekkor még nem külön szakként. Harmad- és negyedéves hallgatók — bizonyos előadások elhagyásával — egyéni terv szerint kezdtek el foglalkozni a matematikai nyelvészeti kérdéseivel. Elsősorban nyelvészek voltak és nem matematikusok. 1961-ben „strukturális és alkalmazott nyelvészet” címen külön szakot indítottak, ma pedig mint „matematikai nyelvészet” szak szerepel a tanrendben. A képzés ideje 5 1/2 év. Formailag és szervezetileg a Bölcsészettudományi karhoz tartozik, de lényegében a két kar között áll.

A következőkben nézzük meg részletesebben a tantervet.

Matematikai előadások:

I. évfolyam	Algebra			
II. „	Analízis és halmazelmélet			
III. „	Valószínűségszámítás	1 félév	heti 2 óra	
	Statisztika	2 „	„ 4 „	
	Információelmélet	3 „	„ 6 „	
	Matematikai logika, matematikai szemantika	„	4 „	
IV. „	Számítástechnika			
V. „	Számítástechnika		2 „	
	Programozás (csak az első félévben)			
	Gépi fordítás (a IV. évf. 2. félévében és az V. évf. 1. félévében)		heti 4 óra	
	Általános szemiotika és szemasziológia			
		1. félév	heti 6 óra	
		2. „	„ 2 „	

Nyelvészeti előadások:

I. évfolyam	Bevezetés a leíró és strukturális módszerekbe	heti 4 óra
II. „	Bevezetés a leíró és strukturális módszerekbe	heti 4, ill. 2 óra
III. „	Bevezetés a leíró és strukturális módszerekbe	1. félév heti 2 óra
	Matematikai módszerek a nyelvtudományban	heti 2 óra

Nyelvek közül a tanulmányi idő alatt a következőket tanulják:

ukrán	— összesen 376 óra
orosz	— „ 104 „
angol	— az 1—4 évfolyamon; összesen 600 óra
francia	— azaz második idegen nyelv a 2. és 3. évfolyamon és a 4. évf. első félévében 240 óra

lengyel — ill. egy nyugati szláv nyelv az első évfolyamtól kezdve — összesen 138 óra
 latin — I. évf.; a terminológia szempontjából — 104 óra
 ószláv — I. évf.; összesen 68 óra

Speciálkollégiumok:

A technikai irodalom fordításának elmélete	72 óra
A dokumentalisztika alapjai	24 „
Magyar nyelv (ill. egy nem indoeurópai nyelv)	72 „
Az interlingvisztika alapjai	48 „
Összehasonlító szlavisztika	36 „
A kibernetika alapjai	36 „
Kódelmélet	24 „
Nyelvészeti statisztika	72 „

Ezek közül a profilnak megfelelően kötelező a hallgatóknak felvenni előadásokat.

Szemináriumok:

Fonológia	72 óra
Morfémaanalízis	48 „
Nyelvi modellek	72 „
Bevezetés a történeti összehasonlító nyelvészetbe	

Fakultatív előadások:

Az újkor filozófiája
 Az írásbeliség története
 A költői nyelv struktúrája

Jelenleg ezen a szakon évfolyamonként 12 a hallgatók létszáma. Az egyetemi felvételt — más szakokhoz hasonlóan — felvételi vizsga előzi meg. A vizsga anyaga a középiskolában tanult matematika és nyelvészet (ill. orosz és ukrán nyelv). Az újabb tervek szerint a középiskolákban matematikai nyelvészeti köröket, ill. szakköröket akarnak szervezni. Ezek célja részben az egyetemre való előkészítés lenne, részben pedig az, hogy a tanulók megismerkedjenek a matematikai nyelvészet fogalmával.

Az egyetem irányítása alatt áll a Számítástechnikai Központ is, ahol Urál I és Integrál I géppel dolgoznak. Az utóbbiból mindössze kettő van csak a Szovjetunióban. A gép két mérnököt, két technikust és egy mechanikust igényel. A jobb kihasználás érdekében két műszakban dolgoznak, összesen 43-an. A negyedéves hallgatók itt folytatnak szakmai gyakorlatokat. A gép segítségével különféle problémákat, így pl. mérnöki, orvosi, közlekedési, geodéziai, mezőgazdasági stb. oldanak meg. Nyelvészeti vonatkozásúak pl. szókeresés a szótárban, betűszámolás, szóstatisztika stb.

Az egyetem matematikai nyelvészeti laboratóriuma szorosan együttműködik a kibernetikai intézettel is. A laboratóriumban készítik elő, ill. dolgozzák úgy fel a különböző feladatokat, hogy azok a gép számára alkalmasak legyenek.

PAPP FERENC—KLAUSZER JUDIT

Beke Ödön tudományos munkássága*

Rövidítések: *ALH.* Acta Linguistica. — *Anthr.* Anthropos. — *ÁllKözl.* Állattani Közlemények. — *BotKözl.* Botanikai Közlemények. — *Bp.* Budapest. — *DebrSz.* Debreceni Szemle. — *DunSz.* Dunántúli Szemle. — *ErdMúz.* Erdélyi Múzeum. — *Ethn.* Ethnographia. — *FgrFüz.* Finnugor Füzetek. — *FilKözl.* Filológiai Közöny. — *FUF.* Finnisch-Ugrische Forschungen. — *IF.* Indogermanische Forschungen. — *Irtört.* Irodalomtörténet. — *IrtörtKözl.* Irodalomtörténeti Közlemények. — *JSFOu.* Journal de la Société Finno-Ougrienne. — *KSz.* Keleti Szemle. — *MSFOu.* Mémoires de la Société Finno-Ougrienne. — *MNy.* Magyar Nyelv. — *MNyvj.* Magyar Nyelvjárások. — *NyF.* Nyelvészeti Füzetek. — *I. OK.* A Magyar Tudományos Akadémia Nyelv- és Irodalomtudományi Osztályának Közleményei. — *NéNy.* Népünk és Nyelvünk. — *Nyr.* Magyar Nyelvőr. — *T.É.K.* Országos Tanáregyesületi Közöny. — *TermTudKözl.* Természettudományi Közöny. — *Theut.* Theutonista. — *UngJb.* Ungarische Jahrbücher. — *VasiSz.* Vasi Szemle.

a) Önálló kötetként megjelent munkák

- A pápavidéki nyelvjárás. *NyF.* 17. sz. Bp. 1905.
 A vogul határozók. *NyF.* 25. sz. Bp. 1905.
 Kemenesalja nyelve. *NyF.* 33. sz. Bp. 1906.
 Északi-osztják szójegyzék [A *KSz.* VIII–IX. kötetének melléklete]. Bp. 1907–1908.
 Cseremis nyelvten. *FgrFüz.* 16. sz. Bp. 1911.
 Finnugor határozós szerkezetek. *FgrFüz.* 18. sz. Bp. 1914.
 Tscheremissische Gesänge. *Akademie der Wissenschaften in Wien.* 1929.
 Tscheremissische Texte zur Religion und Volkskunde. *Oslo Ethnografiske Museum.* Bulletin 4. 1931.
 Texte zur Religion der Osttscheremissen. *Verlag der Internationalen Zeitschrift Anthropos.* St. Gabriel — Mödling bei Wien. 1934.
 Tscheremissische Märchen, Sagen und Erzählungen. *MSFOu.* LXXVI. Helsinki, 1938.
 Régi és ritka szavak Dunántúl. *A DunSz. könyvei.* 1941–42.
 Dunántúli tárgy- és eszköznevek. *A DunSz. könyvei.* 1943.
 Szókincs és néphagyomány. *Magyar Tudományos Akadémia.* Értekezések a Nyelv- és Széptudományi Osztály köréből. XXVI. kötet — 8. szám. Budapest. 1948.
 A cseremiszek (marik) népköltészete és szokásai. I. Bp. *Akadémiai Kiadó.* 1951.
 Mari szövegek. I. Bp. *Akadémiai Kiadó.* 1957.
 Mari szövegek. III. Bp. *Akadémiai Kiadó.* 1961.
 Mari szövegek. IV. Bp. *Akadémiai Kiadó.* 1961.

b) Tudományos folyóiratokban megjelent tanulmányok és cikkek

1904. *Ethn.* XV: Pápavidéki babonák.
Nyr. XXXIV: Kertész Manó, A zalavidéki nyelvjárás. (Ism.)
 1906. *Nyr.* XXXV: Győr- és veszprémmegyei adatok.
KSz. VII: Pápay József, Osztják népköltési gyűjtemény. (Ism.)
 1907. *Nyr.* XXXVI: A pápavidéki nyelv. — Ragtalan határozók a vogulban.
T.É.K. Az új helyesírás irodalma. — Kimmach Ödön, A magyar névmások. (Ism.)
 1908. *Beőthy Zsolt Emlékkönyv*: Kazinczy egy Molière-fordítása.
 1909. *Nyr.* XXXVIII: Fokváltakozás a magyarban.
 1910. *NyK.* XXXIX: A magyar tagadó képző.
Nyr. XXXIX: A vogul -tal rag eredete. — Még egyszer a vogul -tal ragról. — A -ság, -ség képző történetéhez. — Szófejtések. (Két cikk.) A -nott, -nól, -ni ragról. — *Közel.* — Megfejtetlen névragok. — Szinnyi József, Magyar Nyelv-hasonlítás. Finnisch-ugrische Sprachwissenschaft. (Ism.) — Vikár Béla Kalevalája. (Ism.)

* E bibliográfiát Beke Ödön 80. születésnapja alkalmából közöljük — egyrészt, hogy ezzel is kifejezést adjunk a kiváló kutató iránti tiszteletünknek, másrészt azért, hogy kutatási eredményeinek a felhasználását megkönnyítsük a kortársak és az utókor számára.

A szerkesztő

- Ethn.* XXI: Odysseus cselei a votják népköltésben. — Az óriás megvakításának motívuma a lapp népköltésben.
1911. *NyK.* XL: A *-k* többesjel a lapp nyelvben. — *Tavas*. — Egy homályos lapp ragról.
- Nyr.* XL: A *-vá, -vé* rag történetéhez. — Két elhomályosult igenév. — Adalék a finnugor középfokképzőhöz. — *Igy, úgy, hogy*. — Szófejtések.
1912. *KSz.* XII: A votják locativusragról. — Egy finn—magyar névszóképzőről.
- NyK.* XLI: A votják és zürjén prolativusról. — Az osztják tagadó képzőről. — Egy deverbális névszóképző a cseremiszből.
- Nyr.* XLI: Szófejtések. (Két cikk.) — Összetételegyezések. — *Körül*. — *Szörigő*. — *Nap-levő*. — *Ha* és *ma*. — *Térdepel*.
1913. *Nyr.* XLII: Összetételegyezések. — Az anyagnevek jelzői használatához. — Egy ősi mondat szerkezet. — *Hajadon*. — *Mi*. — A *köz* szó. — *Szomjú* és *éhom*. — Többtagú kérdő és vonatkozó mondatok. — A *-va, -ve* és *-ván, -vén* képzőről. — *Csalálóköz*. — Az *-ó, -ő* képzős igenévről. — Finnugor szótagar terve. — A melléknévi névmásokról. — *Ia-fia*. — *Holyan*. — *Györffy*.
- NyK.* XLII: A finnugor szóösszetételhez. — *Az*.
- KSz.* XIII: Übereinstimmende Zusammensetzungen. — Über eine wotjakische Konstruktion. — Wichmann, Zur Geschichte der finnisch-ugrischen anlautenden Affrikaten. (Ism.)
- FUF.* XIII: Ein Possessivkompositum in den finnisch-ugrischen Sprachen.
1914. *NyK.* XLIII: Egy finn mondat szerkezetéről.
- KSz.* XIV: Das finnisch-ugrische Indefinitum. — A finnugor **δ* és **δ'* hang történetéhez. — *Ebhal, ebihal, kutyahal*.
- Nyr.* XLIII: *Búfelejő* és társai. — A határozatlan névmás. — A bartelli magyar neve. — *Éh farkas*. — A kuruc balladák. — Névragozásunk történetéhez. — Az osztó számnevekről. — *Vaj*. — *Ajton, Ajtony*. — *Meny és vő*. — *Férjhez megy, férjhez ad*. — *Ia-fia*. — Nyelvtörténeti adatok.
- Irtört.* III: A kuruc balladák. — Mikszáth Kálmán forrásaihoz.
1915. *KSz.* XV: Türkische Einflüsse in der Syntax finnisch-ugrischer Sprachen. — *Kép, képen*. — Simonyi Zsigmond, A jelzők mondatana. (Ism.)
- Nyr.* XLIV: *Sarkantyú*. — Az ablatívusi rag eredetéhez. — A *ha* kötőszó használata.
1916. *KSz.* XVI: Egy osztják számnévképzőről.
1917. *NyK.* XLIV: Finnugor mondatnani adalékok. — A cseremisiz sorszámképzőről.
1918. *Nyr.* XLVII: *Szaka* és *szak*. — A *-képpen, -kép* rag eredete. — Török jövevényszók. — Indulatszók személyraggal.
1919. *JSFOu.* XXX: Über den Dativ-Genetiv in den finnisch-ugrischen Sprachen.
- Nyr.* XLVIII: Szómagyarázatok. — A feltételes mondat eredete.
1920. *NyK.* XLV: Cseremisiz szófejtések.
- Nyr.* XLIX: Névmási határozóink történetéhez. — Paasonen Henrik. — Karjalainen K. F.
1921. *Nyr.* L: *Szinültig, színáltig*.
1924. *Nyr.* LIII: *Sötét*. — *Sivatag*. — *Fészekfentő*.
1925. *Nyr.* LIV: Névragozásunk történetéhez. — A mondatrészek fejlődése. — *Vörhenyő*. — A *-t* műveltető képzőről. — *Gombát mit evett*. — *Vérbe fagyba*.
1926. *Nyr.* LV: *Vérmes*. — *Ide* és *oda*. — A határozóragok történetéhez. — Az új cseremisiz irodalom. — Képzők és ragok. — A tagadó és műveltető képző eredetéről. — Az elvonásnak egy fajtájáról.
1927. *Nyr.* LVI: A pogány cseremisizek vallása. — *Hamvad, ébred*. — *Kutyafejű tatár*. (A *Magyar Hírlap ifjúsági mellékete*. máj. 8-i számában is.) — A kettősszám történetéhez. — *Szeret és nevet*. — *Komócsin*. — *Halyog-mogyoró*. — Ernst Lewy, Tschermisische Texte. (Ism.) — H. Paasonen, Ostjakisches-Wörterbuch. (Ism.)
- Magyar Hírlap ifjúsági mellékete*, febr. 6.: *Pengő* és *fillér*.
- Remény*. XIII: Az ember, a természet és a tárgyak lelke. — Primitív népek hite a lélekről. — Az új pénz meg a régi.
1928. *IF.* XLVI: Zur Kasuslehre des Finnischugrischen und Indogermanischen. — Zur Komparativbildung in den finnisch-ugrischen und indogermanischen Sprachen.
- Nyr.* LVII: A *garda* halnév eredete. — *Fenek*. — *Álom*. — *Derhenő* és *burhonyó*. — Szóegyeztetések. — *Kökényszem* és társai. — *Kenyeres-pajtás*. — Szólásainkhoz. — *Nő, -né*. — *Sőre*. — Tárgyrag elvonása. — *Füle gombja* vagy

- füle gombája?* — Bakarasz. — Esperes. — Füllencs. — Laponyag. — Wiklund Károly Bernát 60 éves.
- 1929.** *Nyr.* LVIII: *Lepke, pille, pillangó.* — Az *-ig* rag történetéhez. — *Superlát.* — *Hókonyán vág.* — *Satrafa.* — *Boglya* és társai. — *Halánték.* — *Innen, onnan, honnan.* — Német író a magyar kiejtésnek a németre való hatásáról. — *Koma.* — *Höle.* — *Hasmánt.* — A *gyűjt, gyűjt*-féle műveltető igeikről. — *Alig.* — *Istálló.* — A *falu* végű helynevek melléknévi alakja. — *Ha én neked volnék.* — *Mál.* — *Dél.* — Nyelvészeti apróságok. — Egy ritka kicsinyítő képzőről. — *Pillány.* — *Sivatag.* — *Falu* és társai. — Családnevek gyűjtése. — *Barna éjjél.* — Eisen, Estnische Mythologie. (Ism.)
- Archiv für slavische Philologie,* Berlin: Zur Lautgeschichte der slavischen Lehnwörter in der ungarischen Sprache.
- 1930.** *Nyr.* LIX: A Halotti Beszéd olvasásához. — *Osipke* és *csipkebokor.* — A *hég* és *szűj* szó hangtörténetéhez. — Az orgonafa neve. — *Füge.* — *Egres, piszke, köszméte.* — *Át és által, orcé* és *arcal.* — *Borjú* és *gyapjú.* — *Jós* és *javas.* — Eliel Lagercrantz, Sprachlehre des Nordlappischen. Qvigstad, Lappiske eventyr og sagn. (Ism.)
- IF.* XLVIII: Zeitadverbia als Nominative.
- 1931.** *Theut.* VI: Zur Lautgeschichte der deutschen Dialektforschung und Sprachgeschichte.
- Theut.* VII: Klara Vass, Buda német utcanevői. (Ism.) — János Weidlein, A murgai német nyelvjárás hangtana. (Ism.) — György Didóvác, A budai német jogkönyv hangtana. (Ism.)
- Nyr.* LX: *Bodza* és társai. — A magyar tárgyrag eredetéhez. — *Aj* denominális igeiképzőről. — *Rés* és *rözse.* — *Olvad, olvás.* — *Nyosozolyó* és *nyosozolya.* — *Füstén kap.* — A tóvégi magánhangzók történetéhez. — *Káka.* — *Ed,* egy megfejtetlen szó a népnyelvben. — Kaarle Krohn, Kalevalastudien I–VI. (Ism.) — Pápay József.
- 1932.** *UngJb.* XII: Über den verallgemeinernden Gebrauch des finnisch-ugrischen Interrogativums. — Zur Wortfolge der Familiennamen in den finnisch-ugrischen Sprachen.
- Teut.* IX: Deutsche Lehnwörter in der ungarischen Sprache. — *Brunnen.*
- NéNy.* IV: *Sugár* és *sudár.* — A kút ménje. — Rapaics Raymund, A magyarság virágai. (Ism.)
- DebrSz.* VI: A magyar halnevek történetéhez. — A *tátorján* irodalmához és elnevezéséhez.
- BotKözl.* XXIX: Néhány magyar növénynevű származása.
- ÁllKözl.* XXXIII: Magyar hal- és madárnevek származása.
- Halászat,* XXXIII: A magyar halnevek származása.
- Ethn.* XLIII: Mesenyom a legelső magyar szólásgyűjteményben. — *Szakállas farkas.*
- Nyr.* LXI: A Magyar Etymológiai Szótárhoz. — Az orgonafa néhány népies nevééről. — Néhány szólásunk történetéhez. — Egy régi magyar ásványnevről. — Nemzetközi növénynevek. — *Pászta.* — *Máma.* — Újabb adalékok az elvonáshoz. — Két növénynevű. — Egy régi magyar ételnevű. — *Félszer, fészter.* — Régi adatok török eredetű állat- és növényneveinkhez. — *Vő* és *meny* Arany Jánosnál. — *Hég* és *hiu.* — *Unoka.* — Björn Collinder, Über den finnisch-lappischen Quantitätswechsel. (Ism.)
- Anthr.* XXVII: Wichmann, Volksdichtung und Volksbräuche der Tscheremissen (Ism.)
- 1933.** *NéNy.* V: *Porhajas.* — *Közle, szegle, szuglya.* — *Hengerbóc.*
- DebrSz.* VII: Valóságos és látszólagos sajtóhibák növényneveinkben. — Tó, amely folyik. — Kő, mint súlymérték. — A *Ribes grossularia* népies nevei.
- Századunk.* 4–5: Az észti nép műveltsége.
- TermTudKözl.* LXV: Jávorszarvas esülke mint orvosser.
- Halászat.* XXXIV: Halnévmagyarázatok. — Az észti halászat.
- Ethn.* XLIV: Egy régi népmese nyomai. — Cseremisiz és csuvas mesevégek. — A finnugor népek tárgyi néprajza. (Manninen, Die finnisch-ugrischen Völker.) (Ism.)
- Kócsag.* 1: A szárcsa (*Fulica atra*) neveiről.
- MSFÖu.* LXVII: Zu den tschuwassischen Lehnwörtern der tscheremissischen Sprache.

- Nyr.* LXII: Az ujjak nevei. — Nyelvújítás és nyelvtörténet. — *Vagy és vajjon.* — Szláv jövevényszavainkhoz. — Legenda a 30 árvai bölényről. — *Cimnyelvíű fű.* — *Szellő.* — Magyar eredetű halnevek. — A magyar szóképzés történetéhez. — *Tárgy.* — *Husvét.* — Szögyezetések. — *Hiba.* — *Nagyúr, nagyasszony.* — *Kanajória.* — *Hetevény.* — *Kutyafejű tatár.* — *Poca.* — *Poncsér.* — *Pótinca.* — Elvonás vagy sajtóhiba. — Konrad Nielsen, Lappisk Ordbok. (Ism.) — Sitzungsberichte der Gelehrten Estnischen Gesellschaft. 1931. (Ism.) — Hankó Béla, A hajdani Alföld ősi állatvilága. (Ism.)
- Antr.* XXVIII: Nielsen Konrad, Lappisk Ordbok. Lapp Dictionary I. (Ism.) — Karoly Viski, Volksbrauch der Ungarn. (Ism.)
- Századunk.* VIII: Az észti nép műveltsége. — Manninen, Die Sachkultur Estlands. (Ism.)
- 1934.** *FUF.* XXII: Zur geschichte der finnisch-ugrischen s-laute. — Zur geschichte der tscheremissischen konjugation.
- IF.* LII: Deutsche Fisch- und Pflanzennamen.
- Balassa-Emlékkönyv.* : A magyar növény- és állatnevek történetéhez.
- NéNy.* VI: *Kopaszi kákó.* — *Sárhotik.*
- DebrSz.* VIII: Élő és elavult növényneveinkről. — *Sivóhomok, sivatag.*
- TermTudKözl.* LXVI: A hód emléke népünknel. 1059.
- Ethn.* XLV: Arany János néprajzi forrásaihoz. — Pótló adatok Királyfia Kis Miklós meséjéhez.
- Halászat.* XXXV: Halneveink történetéhez.
- ÁllKözl.* : A pocok név származása. — A sündisznó székely neve.
- Nyr.* LXIII: A magyar szóképzés történetéhez. — Szláv eredetű növény- és állatneveinkhez. — Néhány szavunk történetéhez. — *Iv és új.* — *Sivó-homok.* — *Sudárfa.* — *Bimbó.* — *Örv.* — Két régi növénynev. — Névutóink és határozóragjaink történetéhez. — Tájszómagyarázatok. — Rejtélyes szó egy régi magyar levélben. — *Fekély.* — *Csipnye és csitnye.* — Tunkelo-Emlékkönyv. (Ism.) — Konrad Nielsen: Lappisk Ordbok. II. (Ism.)
- 1935.** *FUF.* XXIII: Zur Lautgeschichte der tschuwassischen Lehnwörter im Tscheremissischen. — Zur Lautgeschichte der ungarischen Wortbildung.
- Sitzungsberichte der Gelehrten Estnischen Gesellschaft,* 1932. *Tartu.* Kollektivzahlwörter im Tscheremissischen.
- NéNy.* VII: *Süvöltő.*
- VasiSz.* II: A székelyek dunántúli kapcsolatai és a népies állatnevek. — A kecske és a kecskerágó. — Népies növényneveink történetéhez.
- DebrSz.* IX: Hogy keletkeznek növénynevek?
- TermTudKözl.* LXII. *Pótfüzet:* Csokonai Vitéz Mihály mint botanikus.
- Ethn.* XLVI: Osztrák író adatai magyar népszokásokról. — *Tüskére való.* — Az ürmotapló készítésének régi leírása.
- Nyr.* LXIV: Régi és népies növényneveink. — Nyelvünk műveltségtörténeti emlékeihez. — *Nyers.* — *Picus, micus.* — Irodalomtörténeti nevek. — *Comb és cimpa.* — Újabb tájszómagyarázatok. — A főnévi igenév ragozása. — *Halánték.* — A magyar *Calepinus* erdélyi szavaihoz. — Régi magyar szakácskönyveink történetéhez. — Nielsen Konrad hatvanéves. — Néhány szláv jövevényszóóról. — Az oszlói összehasonlító műveltségkutató intézet. (Ism.) — Luby Margit, A parasztlelet rendje. (Ism.)
- Antr.* XXX: Nielsen Konrad, Lappisk Ordbok, Lapp Dictionary II. (Ism.) — Karle Krohn, Zur finnischen Mythologie. (Ism.)
- 1936.** *NéNy.* VIII: *Borzás.* — *Kutsudár.*
- VasiSz.* III: Népi etimológia a magyar növénynevekben. — Élet és halál után. (*Libanon* I-ben is.)
- Buvár.* II: Népies növénynevek.
- Ethn.* XLVII: Hamuban sült pogácsa.
- Nyr.* LXV: Újabb tájszómagyarázatok. — Kőkori emlékek a népnyelvben. — *Penész, penészes.* — Állatneveink történetéhez. — Új szó-e vagy régi? — A nyelvújítás állat- és növényneveihez. — A történeti mondatlanhoz. — *Fakadék.* — *Báb.* — *Bánya.* — *Lúdvaj.* — *Haj és héj.* — *Csecskés.* — *Szikkad.* — Sitzungsberichte der Gelehrten Estnischen Gesellschaft. 1932. — Max Vasmer, Beiträge zur historischen Völkerkunde Osteuropas. (Ism.)
- IF.* LIV: *Linde.*
- 1937.** *FUF.* XXIV: Zur Lautgeschichte der slavischen Lehnwörter im Ungarischen. —

- Über die Geldrechnung der Tscheremissen. — Worterklärungen.
Libanon. II: Zsidó és egy finn művész- és írócsaládban.
NéNy. IX: Megjegyzések az ormánysági nyelvjárás szókinéséhez. — *Sirat és temet.*
- Budár*. III: Észak fehér városa: Helsinki.
Magyar Tanítóképző. I: A népies növény- és állatnevek gyűjtésének fontossága.
BotKözl. XXIX: Nemlétező növénynevek.
- Nyr*. LXVI: Nyelvtörténeti adatok. — *Silány*. — Magyar szóból német név. — *Tüddvész*. — *Tóteszt*. — *Cipők*. — A *mert* kötőszó történetéhez. — Az *-i* képző régi alakja. — *Egy rettenésben él*. — *Még a helyit is megfújta neki*. — A közös hadsereg magyar nyelvi emléke az osztrák németiségben. — *Háturja*. — *Cicu*. — *Félreverik a harangot*. — *Tüske*. — A számnevek ragozásához. — *Kukucskál*. — *Cirbolyadió*. — Egy epe jelentésű régi magyar szó. — *Túzok*. — A személynevek köznyelvi használatának történetéhez. — *Hodvas*. — *Szivárkodik, szivárkodik*. — *Káka és kákó*. — *Orcény vár*. — A csó egy régi írásváltozata. — *Bimbó*. — *Hankalék*. — *Estevény*. — *Példa*. — Népnyelv és nyelvtörténet. — *Eszköz*. — *Portyáz, portya*. — *Fonnyad, fonnyaszt*. — *Mente*. — Analógia a szóragozásban. — *Megsüti a dér*. — Nyelvtudományi munkásság Finnországban. — *Setälä* síremlékének leleplezése. — Lükő Gábor, A moldvai csángók I. (Ism.)
- Ethn*. XLVIII: Loorits, Volkslieder der Liven. (Ism.)
1938. *JSFou*. XLIX: Finnisch-ungarische Sprachstudien in ungarischen Kriegsgefangenenlagern.
Eesti Keel. XVII: *Metsaema-leib*.
Zeitschrift für slavische Philologie. XV: Skr. *kecsiga*.
NéNy. X: *Madárláttá kenyér*.
DebrSz. XII: *Piskárkos* (*Nyr*. LXVII.).
Pedagógiai Szeminárium: Finnország iskoláiról.
Remény. Zsidó középiskola Finnországban.
Nyr. LXVII: *Lábbadoz, lábbadozás*. — *Láp* szavunk jelentése és elterjedése. — Egyező finn—magyar jelentésfejlődés. — Finn—magyar szóösszegezés. — *Fülencs, fülencse, fülencse, fülencse*. — A magyar *portya* és a finn *partio*. — Ürmérték területmértékül. — *Kalács*. — *Hókán vág*. — Egy régi magyar játék nevei. — Madárneveink történetéhez. — *Békalencse és fülencse*. — Néhány tájszavunk történetéhez. — *Edény* szavunk jelentéséről. — *Agyú*. — *Figyel, figyelem, jegyelem*. — Néhány megjegyzés Räsänen ismertetéséhez. — *Köblös föld, vékás föld, kila föld*. — *Sürr—jorr*. — *Mindig eszik mint a szivárvány*. — Az *-ig* rag történetéhez. — *Forrás*. — *Piskárkos*. — *Patkonca*. — *Kevesdég*. — *Gölldör, kölldör*. — Pallas Debrecina. (Ism.) — Lauri Kettunen, Livisches Wörterbuch. (Ism.)
1939. *FUF*. XXVI: Zur Geschichte eines tscheremissischen Nominalbildungssuffixes. — Zur Geldrechnung der Wotjaken.
Virittäjä. Suomen riista-sanan merkityshistoriaa.
Sitzungsberichte der Gelehrten Estnische Gesellschaft. 1937. II. 1939.: Tscheremissische Märchen aus dem Kreise Jaransk.
NéNy. X: A *szárca* neveiről.
VasiSz. VI: A magyar növény- és állatnevek történetéhez.
DebrSz. XIII: *Köveskál, Köveskál, Szentbékáll*.
Nyr. LXVIII: Állat- és növényneveink történetéhez. — *Sürr—jorr* és *pezseg*. — *Gyüszméköl, gyüsménkedik*. — *Jós és javas*. — *Penészméző*. — *Vigyog a nap*. — *Höcsönszakállú*. — *Nyomat*. — *Süvöltő*. — Néhány magyar szó történetéhez. — *Gözü*. — *Kocavadász, kocapipás*. — *Cimpa, cimpó, cembő*. — *Tehénhús*. — *Faraszja*. — *Edény és szerszám*. — *Fel*. — Néhány magyar szóolás történetéhez. — Nagy Jenő, A népi kendermunka műszókincse Magyarvalkón. (Ism.)
Zeitschrift für slavische Philologie. 3—4: Zur Geschichte der slavischen Lehnwörter im Ungarischen.
1940. *Eesti Keel*. XIX: *Eesti soe, soome suoja*.
Libanon. V: Egyező jelentésfejlődés a magyar és héber nyelvben.
VasiSz. VII: *Szentbékáll*. — A fa ikre. — *Szentbékáll*. — *Jegesen*. — Nyíri Antal, A zselicségi Szenna és vidéke magyar nyelvjárása. (Ism.)
DebrSz. XIV: N. Bartha Károly, A debreceni gubacsapó céh. (Ism.) — Csüry Bálint, A Magyar Népnyelvkutató Intézet. (Ism.)

- Ethn.* LI: Vasalás és mángolás. — Régi irodalmi adatok a magyar néphithez. *Magyar Könyvszemle.* LXIV: A nagyszombati szakácskönyv.
- Nyr.* LXIX: Újabb adatok szólásaink történetéhez. — *Félfülű.* — *Kortes.* — A főnévi igenév birtokragos használatához. — *Közköpi.* — *Enged, engeszt, engesztel.* — *Virgó.* — *Padmalygerenda.* — *Máma, mamá.* — *Sugár, kutsudár.* — *Fűrészbak.* — *Remek.* — *Feterész.* — *Mezütláb, meztikkéz.* — *Vaj, ludvaj, hápvaj.* — *Javasol és jósol.* — *Enyhít, enyhely, enyett.* — *Táborszernagy.* — *Forró tenger.* — *Lebeleg, nebeleg, nyebeleg.* — *Késleg, késen.* — *Savanyú.* — *Marha.* — *Zöld sár.* — *Buzogány.* — *Horgos.* — *Haris.* — *Sár, haj.* — N. Barha Károly, A debreceni gubacsapó céh. (Ism.) — Hárs János, A Debreceni Aritmetika. (Ism.) — Eliel Lagercrantz, Lappischer Wortschatz. (Ism.)
- 1941.** *Libanon.* VI: Izsák száraz fája.
- DunSz.* VIII: *Cafrang és csábráng.* — Nyomatás, cséplés, masinálás. — A madéfalvi helynevekhez. — Merre zúgnak habjai Tiszának, Dunának. — Szövegromlás egy tréfás versben. — Régi és ritka szók a Dunántúl. I.
- DebrSz.* XV: Földrajzi nevek Ugocea megyében. — Növény- és állatneveink történetéhez. — Berde Károly, A magyar nép dermatológiája. (Ism.)
- Ethn.* LII: Állítólagos emberfölötti erők az Ormányságban és Göcsejben. — Básta emléke egy székely népmesében. — Eliel Lagercrantz, Lappischer Wortschatz. I., II. (Ism.)
- 1942.** *Erdélyi Helikon.* XV: Egy falusi tanító élettörténetéhez. Ösz János népmese-gyűjtésének sorsa.
- ErdMúz.* XIII: *Általú és keresztút.* — *Pác, pácol.* — *Piritós.* — A moldvai északi csángó szótárhoz.
- DunSz.* IX: Régi és ritka szavak Dunántúl. II.
- 1943.** *Az Orsz. Néptanulmányi Egyesület Évkönyve:* A népnyelv mondattanához.
- 1944.** *Az Orsz. Néptanulmányi Egyesület Évkönyve:* Nyelvtörténeti és összehasonlító nyelvészeti tanulmányok.
- 1945.** *Ethn.* LVI: Boszorkányéletés.
- 1946.** *Ethn.* LVII: *Kutyajefű tatár.* — *Vasorrú bába.*
- Nyr.* LXX: A magyar szókincs történetéhez. — Népnyelvkutatás és szótörténet. — Tájszavaink történetéhez. — Német szellem magyar szó. — Quisling. — *Átállít, átállítás.* — Pusztuló magyar szavak. — *Közellátás.* — *Ágyú.* — A kettős szám használatához. — *Bűvájós.* — A névmás értelmezője. — *Fogja magát.* — *Sürr-forr.* — *Ajándék.* — *Tendül.* — *Varangyos béka.* — *Vitálkodik, vitálódik, vitálozik.* — A *-sza, -sze* nyomósító elemről. — *Hódmezővásárhely.* — Vezetéknéveink történetéhez. — *Bübbájós, bájós.* — *Elrejt.* — *Halánték.* — *Hársat hánt a hátából.* — *Hetyke.* — *Hüvelyk.* — *Kel és dagad.* — *Kisértet.* — *Szomszéd.* — *Temetőkert.* — *Vadon.* — A *-hoz, -hez, -höz* rag történetéhez. — Magyar népnyelv. IV. (Ism.) — Kardos László, Az őrség népi táplálkozása. (Ism.) — Hegedüs Lajos, Népi beszélgetés az Ormányságról. (Ism.)
- 1947.** Das VI. und VII. Buch Mosis. *Semitic Studies in Memory of Immanuel Löw.*
- Ethn.* LVIII: Ibikus darvai a magyar néphagyományban. — Újabb adatok Ibikus darvainak a magyar néphagyományban való szerepléséről.
- Nyr.* LXXI: Tájszavaink történetéhez. — A népnyelv mondattanához. — Névutóink történetéhez. — Nyelvtörténeti adatok. — A határozatlan névmás történetéhez. — Ragos ige főnévi használata. — *Dől, dül.* — *Gyöngyvérés.* — *Mustra.* — *Márc.* — *Nyebojsza.* — *Sublót.* — *Szakállas farkas.* — *Romlandó cserép.* — *Sódar.* — *Szentje napja.* — *Temetőkert.* — *Újduatúj.* — *Vadon.* — *Verődísznö, verőmalac, verőmarha.* — *Bagó.* — *Csakugyan.* — *Életér.* — *Görög.* — *Halháj.* — *Jár-kel.* — Kresz Mária, Talalós kérdések könyve. (Ism.)
- Aquila.* LI—LIV: A magyar madárnevekről.
- 1948.** *Csillagok világa:* Népi csillagnevek gyűjtése.
- Ethn.* LIX: Csalóka Péter története.
- Nyr.* LXXII: Szólások nagy költőink műveiben. — Szólások Petőfi és Arany műveiben. — Szólások Arany János műveiben. — *Botránykő.* — *Kondít.* — *Péter-Pál napja.* — A *-d* kicsinyítő képzőhöz. — *Hegedű.* — *Légyárakat építeni.* — *Hömbörgetük a hordót.* — *Vén szatyor.* — *Isten-uccse.* — *Kecskerikató bor.* — *Megüti a szél.* — *Pontiustól Pilditusig.* — *Tüzzről pattant.* — *Keh van benne.* — *Nem igaz ágyból való.* — *Sarlósvásár, cigányfog, csatak.* — Német jövevény-szavak. — *Öl* (fn.). — *Szeget szeggel.* — *Péter kése.* — *Ajtófél.* — *Anyós.* — *Bába.* — *Banyó.* — *Bárka.* — *Bűnhődik.* — *Csalafinta.* — A csép eredeti magyar

neve. — *Egyvelgest.* — *Esküdő.* — *Élet.* — *Fentok.* — *Halháj.* — *Höcsön-*
szakállú. — *Hur.* — *Hurka.* — *Kapat.* — *Nyíra.* — *Petás.* — *Rehüdt.* — *Balassa-*
gyarmat. — *Gurog.* — *Hétsinyü.* — *Izzó.* — *Kapuszobor.* — *Kotogás.* — *Kubik.*
— *Léság.* — *Mária koronája.* — *Nyárlík.* — *Óg-móg.* — *Pecka.* — *Elrejtezik.* —
Sebbel-lobbal. — *Szárarzza.* — *Két karácsony.* — *Kisvasárnap.* — *Konyha.*
— *Kondul, kongat.* — *Krákog.* — *Kup.* — *Lószekér.* — *Megy.* — *Padmaly.* —
Selyming. — *Szél.* — *Szik, szikes, sziki van.* — *Tehénhús.* — *Tücsök.* — *A Rin-*
gelspiel magyar neve. — *Fogja magát, kapja magát.* — *Cifra nyomorúság.*
— *Híres eper.* — *Nincs ki a hatra.* — *Se híre, se jamva.* — *Úgy esik, mintha*
dézsából öntenék. — *Egy régi találósmese.* — *A -hoz, -höz* ragnak az ismeretlen
változata. — *Ragos ige főnévi használata.* — *Elbeszélő múlt a népnyelvben.*
— *A ha* kötőszó időhatározó mondatokban. — *Beszéd Vikár Béla temetésén.* —
W. Steinitz, Geschichte des finnisch-ugrischen Vokalismus. (Ism.) — *Orosz*
népmesék. (Ism.) — *Siskov, A csavargó.* (Ism.)

1949. *NyK.* LII: Szómagyarázatok. (Két cikk.)

MNy. XLV: Nyelvjárásaink történetéhez.

Nyr. LXXIII: Szólások Arany János műveiben. — *A Magyar Nyelvőr a Tanács-*
köztársaság idején. — *Népnyelv és nyelvtörténet.* — *Babica.* — *Eszköz.* —
Kujak. — *Másfélfa.* — *Óg-móg.* — *Félreverik a haragot.* — *Nagy ágyból száрма-*
zott. — *Tuskót húz.* — *A névmás értelmezője.* — *Két orosz jövevényszavunk.*
— *Nép.* — *Orja.* — *v-töví* szavaink egy csoportja. — *Kifakad az agyara.* —
Ágon mutat madarat. — *Ágynak esik.* — *Küldi az ágyvetőt.* — *Áldott állapotban*
van. — *Egyet alszom rá.* — *Felkopik az álla.* — *Anyámasszony katonája.* —
Áprilist jár, megjárja az áprilist. — *Összehúzta a bagariát.* — *Balkézrel várni.*
— *Baranyi kocsióra ültették.* — *Célt tesz rá.* — *Nem győzi cérnával.* — *Kifacsart*
citrom. — *Ebszijaal kötött erszényű.* — *Egy füst alatt.* — *Elmérte a farkát.* — *Feje*
füstje. — *Férjhez megy.* — *Fészket ver.* — *Fületesen gomb.* — *Görbét mond.* —
Hamvába-holt. — *Harangoz a pap kutyájára.* — *Elcsapta előtte a harmatot.* —
Hasára esik. — *Rovásra hazudik.* — *Holdra ugat.* — *Immel-ámmal.* — *Jó*
színbén van. — *Kezében az üstöke.* — *Lándzsát tör valaki mellett.* — *A ló száját*
valamerre felé tartani. — *Alátették a nyárfaszeket.* — *Tudja, hol fekszik a nyul.*
— *Padra viszik a bőrét.* — *Savanyába harapni.* — *Szabad kezet ad.* — *Szent*
Jakab lova. — *Szörén-szálán elveszett.* — *Tövére megy.* — *Teérted is leesett a*
fáru a varjú. — *Vágja a fát.* — *Esősák.* — *Kép.* — *Kunkapitány.* — *Pipölle.*
— *Pirostojás.* — *Táltozló.* — *Olyan, mint a hétszem.* — *Beleszalad a madzag.* —
Szörén-szálán elveszett. — *Követ vet.* — *Bíró hátán tört só.* — *Szent László*
füve. — *Gyereket, esőt nem kell kérni, az jön.* *Kiesett belőle az ütő.* — *Kiverte*
szemét az ág. — *Szeriben őríz.* — *Tartszabással van.* — *Vágja, mint Salai a szap-*
pant. — *Zsidó is megverte fiát, mikor először nyert.* — *Régi magyar közmondá-*
sok. — *Szivárvány.* — *Aratás és kaszálás.* — *Básta emléke a székely nép-*
nyelvben. — *Forrasztókó.* — *Kockahuzás.* — *Üszögös Szent Péter.* — *Szeget*
szeggel. — *Örül, neki, mint Vak Laci a félszemének.* — *Rézsut.* — *Halvány.* —
Tétováz. — *Avat.* — *Cenk.* — *Fagyöngy.* — *Házfé.* — *Hintó.* — *Hóhér.* — *Kan-*
tus. — *Kazal.* — *Két hagyj.* — *Keze bokája.* — *Kótics.* — *Muzsdajfa.* — *Nyom-*
atómasína. — *Nyulás.* — *Olt.* — *Orszok.* — *Prügy.* — *Rúgott borjú.* — *Szádorog.*
— *Szélényhe.* — *Takaros.* — *Térszéli Katica.* — *Zsidómise.* — *Féltett szándék.*
— *Holt számban.* — *Kivilágos kivirradtig.* — *Lóhátról beszélni.* — *Töszámnév*
sorszámnév helyett. — *Egy régi közmondás.* — *Barlang.* — *Hétsingszakállú.* —
Megcsiklan. — *Süldő.* — *Kesztyű.* — *Hók.* — *Irdaitlan.* — *Kindrusz.* — *Meg-*
pokrócoz. — *Parázspénz.* — *Péterszeg.* — *Pila.* — *Nyujts feléje védőkart!* —
Beleszakadt a madzag. — *Aki felmarkolta.* — *Palóc tájszók.* — *Pausztovszkij,*
Mezitlábás Odisszeusok. (Ism.) — *Pausztovszkij, Kara Bugaz.* (Ism.) — *M. Iljin,*
Hegyek és emberek. (Ism.) — *M. Iljin, Ember és elemek.* (Ism.) — *J. Iljin,*
A nagy futószalag. (Ism.) — *V. Kiparsky, Die Kurenfrage.* (Ism.) — *Vere-*
tyennyikov, Lenin gyermekora. (Ism.) — *Szabó Pál, Talpalatnyi föld.* (Ism.) —
Gorkij, Az Orlov házaspár. (Ism.) — *Katajev, „Én a dolgozó nép fia”.*
(Ism.) — *Martin Andersen Nexö: Sorsjáték.* (Ism.) — *Sándor Kálmán, Idegen*
szavak szótára. (Ism.)

1950. *MSFOu.* XCVIII: Ung. *Innen, onnan, honnan.*

MNy. XLVI: Arany János nyelvéhez. — *Ajándék.*

NyK. LII: A Szovjetunió népeinek régi pénzszámításáról. — *Így, úgy, ahogy.*

Nyr. LXXIV: A magyar rokonságnevek. — *Palóc tájszavak.* — *Cár.* — *Darázs-*

fészek. — Francia. — Garádicskóró. — Bekür. — Lombos. — Maszka. — Minden-okveiten. — Mohog. — Pisszeg. — Panduska. — Büffen. — Témonda. — Fújja a kásást. — A részegség kifejezései. — A lativusrag történetéhez. — Egy rejtélyes névragesoport történetéhez. — A székely nyelvjárások történetéhez. — Isten puskája. — Sivatag. — Sivalló lélek. — Lövöldék. — Károg és krárog. — Harangnyelv. — Föld és padló. — Borogat. — Csárdás. — Kutyaogol, szamaragol. — Sarzsi a gyárban. — A doborjániak aludttele. — Átok és áldás. — Barlang. — Idő. — Gyalogszarka, gyalogsátán, gyalogposta. — Ingeny-élő. — Kármentő. — Mustra. — Nyúlhuzás. — Arany János nyelvéhez. — Hangutánzás. — Elcsuszott a szája. — Hasban van a búza. — Megfejtí a kereket. — Lóhátról beszél. — Két magyar—orosz jelentéspárhuzam. — A magyar—orosz jelentéspárhuzamokhoz. — Kecskerikató bor. — Arany János szókincséhez. — Köveszett. — Posta. — Villahajtó rúd. — Egy szóláshasonlat történetéhez. — Az erdélyi munkásmozgalom egy ismeretlen szava. — Az ellenforradalom szavaihoz. — Veres Péter egy ritka szava. — Kacabajka. — Posta. — A ragadványnevek szórendje. — A népi demokrácia új szavaihoz. — A földművelés szókincséhez. — A rövidítésekhez. — A tanonc pusztulása. — Furulyázó kukorica. — Se híre, se hama. — Török tezek—magyar tőzeg. — Lap vagy oldal? — Egy kihalásra ítélt képző. — Népjóléti miniszterünk mint nyelvművelő. — A népi demokrácia új szavai. — Nevetségessé teszi magát, aki urasan akar beszélni. — Körös, vagy Kőrös? — Összanglia és társai. — Új kifejezések nyelvünkben.

1951. FUF. XXX: Noch einmal über die tscheremissische Geldrechnung. — Finnisch *ottaa* — ungarisch *fogja magát*.

Nyr. LXXV: Arany János nyelvéhez. — Felhördül. — Ebgyömbér. — Félé. — A fuldokló ember a szalmaszálhoz is kap. — A bányászat szókincséhez. — Érdekes kifejezések Veres Péter műveiben. — Veres Péter egy ritka szava. — Beolt. — Egy régi magyar családi név. — Calepinus egy rejtélyes szava. — Remese, remes. — Arany János nyelvéhez. — Csokonai egy érdekes szava. — Porond és porong. — Lacikonyha. — Varangyos béka. — Meghódlík. — Fogja magát. — A jövő idő történetéhez. — Móricz Zsigmond egy ritka szava. — Ácsorog. — Csákányfergeteg. — In. — Sárbogárd és társai. — Sejt és selejt. — Szakállszárító. — Tengeri fiók. — Vitatkozik. — Meglopta a hideg. — Egy új szó születésénél. — Bányászmiészók. — Szólások a napilapban. — Ujpperec. — Számosállat. — A kohászat mesterszavaihoz. — A készülő új földalatti gyorsvasút építkezésének műszavaihoz. — A nyelvhelyesség a sajtóban. — Nap mint nap. — Vizerőmű. — Idegen szók használata a magyar nyelvben.

ALH. I: Беличья система валюты у мари.

1952. NyK. LIII: Gondolom formán. — Ágyat vet. — Cseremisiz szómagyarázatok.

I. OK. III: Néhány permi névszóképző eredete.

Ethn. LXIII: Ősi temetkezés emléke a permi népeknél.

Nyr. LXXVI: Arany János nyelvéhez. — Csürköllő. — Csürös. — Döfleg. — Dudva. — Édesanya, édesapa. — Étel. — Évődés. — Fütty és füttyülb. — Gaz. — Göcög. — Gyógyít, gyógyul. — Hajaz. — Idétlen. — Kalamajka. — Kitaláció. — Kiváncsi. — Kapcáskodik. — Kataszeglente. — Kotymány. — Langó. — Látó. — Lom. — Mál. — Megszentül. — Nyiregyháza. — Ócska. — Olálkodik. — Pác, pácol. — Elpatkol. — Sürvit. — Zöpög. — Mi a nyíla! — Egy láb föld. — Egy nyomban. — Elrúgja a patkót. — Félteherre itta magát. — Jégre visz. — Krisztus palástja. — Nagy feneket kerít. — Rugott borjú. — Megráznak, mint Krisztus a vargát. — A belviszonyragok használatához. — Csikkan. — Ellen. — Hur, hurka, hurok. — Ipadom-napadom. — Késen jár. — Tejes púj. — Üldöz. — Két érdekes elvonás. — Nyujts feléje védő kart! — Perzsia szőnyeg. — Tizeddésző. — Toszogatótt kolbász. — A gyöngéd asszonyi léleknek már a szó is verés. — Sió. — Huzkodja a rókabőrt. — Porba esett a pecsenyéje. — Úgy néz ki, mint akinek dínnyeföld nem jutott. — A ragadványnevek szórendjéhez. — Gyalogszarka. — Szerelmeslevél. — Sajt. — Kerülő. — Szárca. — Egy elavult kicsinyítő képzőről. — Világszép. — Három halnév. — Fél, feleség. — Félszer, fészter. — Púp. — Szarufa. — Eddig, addig, meddig. — Egy új termelőág mesterszavaihoz. — Vontató. — A róna. — Bányásszavak. — A bányászat mesterszavaihoz. — Sarzsi, sarzsa. — Medve. — Ház és haza. — Móricz Zsigmond szavaihoz. — Szótáraink ismeretlenjeihez. — A diáknyelvhez. — Köpködő. — Számosállat. — Vérmeskedik. — Vető. — Gaggancs. — Veres Péter szavai. —

- Szótáraink ismeretlenjeihez. — Egy ismeretlen közmondás. — Az édes melléknévnek egy ismeretlen jelentése. — Kicsinyítő képzőből nőnévképző. — Egy ismeretlen közmondás. — Hosszú és rövid. — Egy ismeretlen szólás. — Tollhegy. — Zajlik. — Ébertelen. — A táró legyőzi a tárnát. — Műszaki nyelvünk kérdései. — A nyelvújítás helytelen alkotásait még ma is ki lehet irtani. — Lehet jól is írni magyarul. — Lövés. — Még mindig azok az össz-összetételek. — A magyar nyelvjárási bibliográfiához.
- ALH.* II: Zur Geschichte einiger permischen Nominalbildungssuffixe.
- 1953.** *NyK.* LIV: Szómagyarázatok. — A chantik régi pénzszámításáról. — Ősi temetkezés emléke a permi nyelvekben.
- Ethn.* LXIV: Egy zürjén (komi) erdei szellemnévről. — Zsirai Miklós, A modern nyelvtudomány magyar úttörői. (Ism.)
- Nyr.* LXXVII: Újságjaink nyelvéről. — Népi csillagnevek gyűjtése. — Vasalás és mángorlás. — *fgrül-igre*. — *Rákháton jár*. — Elemzési problémák az iskolában. — *Türet vászon*. — Szivárvány-e a *szuhárgyán*? — *Patél*. — *India*. — *Csakis*. — *Valahány*. — *Kápolnavirág*. — *Ótről hatra menni*. — *Lámpás homlokú*. — Népnyelvi adatok az újságokban. — *Kérődzik*.
- 1954.** *NyK.* LV: A finnugor összehasonlító mondattanhoz.
- I. OK.* V: Újabb finnugor alaktani kutatások.
- ALH.* IV: Neuere finnisch-ugrische morphologische Untersuchungen.
- Ethn.* LXV: Ősi temetkezés emléke a mari (cseremis) nyelvben.
- Nyr.* LXXVIII: Az iskolai elemzés kérdései. — *Lap vagy oldal?* — A „hárommillió koldus Magyarországá” nyelvi dokumentuma. — *Gaggancs*. — *Hályogkő*. — *Pacovirág*. — Veszprém megyei tájszavak és szólások a 17. században. — *Óu*, *öltés*, *öltő*. — *Bürücske*. — Néhány *v-tővű* ige *l*-lel bővülő alakjáról. — *Kapja magát*. — *Igaz ágyból való*. — *Hímez-hámoz*.
- I. OK.* VI: Ormánysági Szótár. Kiss Géza hagyatékából szerkesztette Keresztes Kálmán. (Ism.)
- 1955.** *NyK.* LVII: Egy régi csuvas jövevényszó az udmurtban. — Egy permi kérdőszóról. — Anyagnevek jelzőül és állítmányul. — Ősi temetkezés emléke a mari nyelvben.
- Antik Tanulm.* II: A középfokképzés a finnugor és indoeurópai nyelvekben.
- I. OK.* VII: Ismeretlen és ritka névszóképzők a mari és permi nyelvekben.
- Nyr.* LXXIX: *Bőrfa*. — Az *-ék* birtokképző ismeretlen alakja. — *Életfa*. — *Milling*. — *Rohadtsarok*. — *Begyullad*. — *Teritsfa*. — *Fehérmáj*. — *Patyolat*. — Az elemzés kérdéséhez.
- 1956.** *MNyv.* III: Tájszavak (Kopács, Baranya m.).
- Acta Antiqua.* IV: Voznyiknovenyje pagyezsej v indojevropejszkij i finno-ugorszkij jazikah.
- Nyr.* LXXX: *Egybekel*, *egybekelés*. — *Szó*, *szür*, *szürü*. — *Ő-ző* nyelvjárás Felső-Dunántúl. — *Forgójáték*.
- 1957.** *Nyr.* LXXXI: *Suppintos. Lok*. — *Rönnhéjáz*. — *Piritós*. — *Varrancs*.
- NyK.* LIX: A Szovjetunió népeinek régi pénzszámításához. — Finnugor jelentésegyezések. — Finnugor mondatnyi szerkezetek. — Összetett melléknév. — *Mari pune-ška*.
- Ethn.* LXVIII: A vasorrú bába az ugor néphitben.
- Magyar Tudomány.* II: Budenz József.
- I. OK.* X: Az uráli és indoeurópai duális történetéhez.
- Acta Antiqua.* V: Zur Geschichte des uralischen und indo-europäischen Duals.
- 1958.** *MNy.* LIV: Veres Péter egy ritka szava.
- Nyr.* LXXXII: A folyamatos cselekvésű melléknévi igenév szenvedő jelentésű használatához. — *Lámpás ló*. — Ormánysági tájszavak. — *Kavidár*. — *Kopjakiú* és *lítófa*. — Rossz vagy idegen szavak helyett jó magyar szavak. — Dobozy Imre néhány érdekes szava és szólása.
- NyK.* LX: Anyagnevek állítmányul. — Személynevek szórendje.
- 1959.** *I. OK.* XV: Névszó és ige.
- NyK.* LXI: A manysi birtokos dativus.
- FüKözl.* V: Az indoeurópai és finnugor esetek kialakulása.
- Nyr.* LXXXIII: Az elhomályosult összetételek keletkezéséhez. — *Körte*. — *Ludas*. — *Rengő*. — *Sik-vér*. — *Szolgáló*. — *Zsibogó*. — *Patogó*. *Ver a nap*. — *Ért lelés*. — A *szem* szónak egy érdekes használata. — *Parlagcsa-tava*.
- IrTörtKözl.* LXIII: A botanikus Csokonai.
- 1960.** *IrTörtKözl.* LXIV: Csokonai Dorottýájának toponári muzsikusai.

Annales Univ. Scient. Budapestinensis Sectio Philologica. II: Josef Budenz, der Mensch und der Pädagog.

ALH. X: Nomen und Verbum.

Nyr. LXXXIV: *Sopa*. — *Veszekvés*. — *Bádogszamár*. — A *-hoz, -hez, -höz* rag történetéhez. — *Felláb*. — A harmadik személyű névmás hangtörténetéhez. — *Gyürke*. — *Rákláb*. — *Kikél*. — *Szolgáló*. — A *zippzár* magyar neve. — *Merre zúgnak hajjai Tiszának, Dunának*.

MNy. LX: Népetimológia a magyar növénynevekben.

1961. *MNyv.* VII: A moldvai északi csángó szótárhoz.

MNy. LVII: *Füle botját sem mozdítja*. — *Verni való*.

Nyr. LXXXV: A birtokos személyragok történetéhez. — *Boldog*. — *Tangó és zsidógó*. — A *Mádéfalva*-féle helynevekhez. A Göncölszekér egy ismeretlen neve. — *Kenyérkatona*. — *Pöre*. — Ismeretlen szólások. — *Szamalú*. — Tanuljunk meg helyesen leírni nagyjaink neveit. — Csillagok-e a csillagok? — *Éhet*. — *Forrás*. — *Földméter*. — *Kecsegtet*. — *Sorompó*. — *Tarka Jézus*.

1962. *MNy.* LVIII: A népnyelv mondattanához.

MNyv. VIII: Tájszómagyarázatok.

M. VELENYÁK ZSÓFIA

László Gyula: Őstörténetünk legkorábbi szakaszai

Budapest, 1961. Akadémiai Kiadó. 209 l.

Még tíz éve sincs, hogy a hazai nyelvtudomány és egyéb tudományok képviselői megvitatták a magyar őstörténet egyes kérdéseit,¹ s máris újabb őstörténeti tanulmány hagyta el a sajtót. Szerzője, LÁSZLÓ GYULA, megelőzően 15 évig rendszeresen olvasta és jegyzetelte a magyar és a többi uráli nép őstörténetére vonatkozó irodalmat az ásatásokról szóló jelentéseket éppúgy, mint a nyelvészeti dolgozatokat, avagy az embertani, történeti, néprajzi, növényföldrajzi szakmunkákat. Munkája közben arra a meggyőződésre jutott, hogy a magyar őstörténet alapkérdései másképp magyarázhatók, mint korábban tettük; fenti című könyvében ezen új magyarázati lehetőségekről ad számot. Ő maga (7. l.) azt írja, hogy (egyebek közt) a finnugorok kialakulásának a területét kívánja meghatározni. A továbbiakból azonban az derül ki, hogy jóval többről van szó; a szerző a finnugor népek történetét nem csupán az uráli ősnépből való kiválásuk koráig követi visszafelé, hanem az uráli alapnyelvet beszélő közösség kialakulására és sorsának bizonyos fordulataira is fényt kíván deríteni. Ez a célkitűzés azt jelenti, hogy a szerző lényegesen más feladat elvégzésére vállalkozott, mint amelynek az elvégzését a múltban egyes nyelvészek vállalták. Az őshaza-kérdésekben érdekelt nyelvészek túlnyomó többsége ugyanis a finnugor őshaza területét kívánta meghatározni, e műszóval pedig azt a területet jelöljük, „ahol a mai finnugor nyelvek közös előzményének tekintendő finnugor alapnyelvet beszélő nép együttélése utolsó szakaszában, közvetlen szétválása előtt² lakott — tekintet nélkül arra, hogy kifejlődése korábbi szakaszaiban hol bolyongott, merre élt, hányszor változtatott huzamosabb tartózkodási helyet” (ZSIRAI: A magyar őstörténet kérdései 5). Valamelyes elképzelésük persze volt a nyelvészeknek arra nézve is, hogy a finnugor alapnyelvet beszélő nép hol lakhatott, merre vándorolt szétválását megelőzően. Történt ugyanis egy-két kísérlet a finnugorság és a szamojédok közös őshazájának, az ún. uráli őshazának a meghatározására is, és az ilyen irányú megállapítások egyben többé-kevésbé állásfoglalást jelentettek abban a kérdésben is, hogy merre járt a finnugor alapnyelvet beszélő nép a finnugor egység megszűnése előtti évezredekben, más szóval: hol történt a finnugorság kialakulása. Az uráli őshaza kérdésével azonban a nyelvészek igen keveset foglalkoztak. E kérdésnek eddig csupán egy nyelvész, N. SEBESTYÉN IRÉN szentelt külön tanulmányt („Az uráli népek régi lakóhelyeinek kérdéséhez”; I. OK. I, 351—406). Nyilvánvaló tehát, hogy a még elvégzésre váró kutatások az ún. uráli őshaza helyére vonatkozó vélekedéseket módosíthatják, s ha ez történnék,

¹ Az 1953. december elsején tartott vita anyaga megjelent „A magyar őstörténet kérdései” című kiadványban: Nyelvtudományi Értekezések 5. Budapest, 1955. Akadémiai Kiadó.

² Én ritkítottam.

akkor valamelyest változni fognak a finnugorság kialakulásának helyére vonatkozó eddigi elgondolásaink is.

LÁSZLÓ azon a nézeten van, hogy „az uráli nyelv — amelynek meglehetősen nagy és pontosan jelölt szókészlete van, s nyelvtana is eléggé fejlett — jóval az átmeneti kőkor előtt kellett formálódjék” (7. l.); reméli, hogy művében „talán sikerülni fog a már biztosan finnugornak meghatározott régészeti anyagot az őskőkor utolsó szakaszáig visszafelé követnünk, s ezzel a finnugorok kialakulásának területét is meghatározzunk” (uo.). Az „uráli nyelv” (= uráli alapnyelv) viszonylagos egységének a felbomlása feltevésünk szerint már i. e. 4000 körül megtörtént (vö. LÁSZLÓ, i. m. 189). Az őskőkor (paleolitikum) tartama kb. i. e. 600 000 és i. e. 9000 közé esik (vö. Új Magyar Lexikon 4 : 228); az átmeneti kőkor (mezolitikum) pedig i. e. 9000-tól i. e. 5000-ig tartott. Az a kor tehát, amelyre LÁSZLÓ az uráli alapnyelv formálódását teszi, jóval i. e. 9000 előtt volt, s egyben ez az az időpont, ameddig visszamenően a finnugorok kialakulásának a területét meghatározni igyekszik. Ebből nyilvánvaló, hogy könyvében LÁSZLÓ egybeek közt az uráli és a finnugor nyelvek őstörténetének olyan szakaszaival is foglalkozik, amelyek — természetesen — á l t a l á b a n nem voltak nyelvészeti kutatások tárgyai.

Hova helyezték az uráli őshazát azok a kutatók, akik e kérdéssel foglalkoztak? N. SEBESTYÉN IRÉN az uráli őshaza kelet—nyugati irányú kiterjedésének határait keresve két körülményt emelt ki: 1. „A vidranyest (Mustela v. Viverra v. Vison lutreola vagy Putorius lutreola) és a nemes lazac (Salmo salar v. nobilis) régi nevei alapján . . . kimondhattuk, hogy az uráli népek régi lakóhelyei, az a terület, amelyen az uráli . . . alapnyelvet beszélő nép lakott, keleten nem terjedhetett tovább az Urálnál” (I. OK. I, 395), 2. „. . . az uráli nép lakóhelyének nyugati határa a pichtafenyő nyugati határán belül keresendő” (i. m. 397). Csupán a különféle fák elterjedését tartva szem előtt, ez az állásfoglalás talán így is tolmácsolható: az uráli őshaza nem terjedhetett az Urálnál keletebbre, mert az uráli ősnép (fgr. nyelvekből tényleg követhető) ismerte a jellegzetes európai lombosfákat (szil, éger és tölgy), lakóhelyének nyugati határa pedig a pichtafenyő elterjedésének nyugati határán belül keresendő. Más szóval ez azt jelenti: az uráli őshaza olyan területre terjedt ki, amelyen mind a jellegzetes európai lombosfák, mind pedig a pichtafenyő ismertek voltak, azaz: az uráli őshaza olyan területet foglalt magában, amelyeken finnugor népek ma is élnek. LÁSZLÓ GYULA látszólag más eredményre jut: „. . . az uráli nyelv nem alakulhatott ki³ az uráliak mai lakóterületének egyetlen részén sem” (i. m. 90.), mert „. . . a pollentérképek szerint a feltételezhető uráli nyelvesség korában a két erdőfajta [a jellegzetes európai lombosfák meg a pichtafenyő] sehol sem érintkezett egymással, hanem még ezer kilométerek választották el határaikat. Ezzel azonban lemondottunk arról is, hogy az életföldrajzi módszer régi alkalmazásával keressük az egykori közös szállásterületet. Ez a módszer lehetetlen feltevésre épült, arra ugyanis, hogy két fajta erdőcsoport egy bizonyos területen egymást fedte volna. Ilyen terület azonban a számbajöhető régiségben nem volt” (i. m. 70.).

Bevallom: én LÁSZLÓ GYULA megállapításai után sem értem, mért kell egyfelől N. SEBESTYÉN IRÉNNEK (és másoknak) az életföldrajzi módszer alkalmazásával elért eredményei, másfelől LÁSZLÓ GYULA megállapításai között akkora ellentétet látnunk, amekkorát LÁSZLÓ lát. Hiszen N. SEBESTYÉN IRÉN következtetései lényegesen más időszakra vonatkoznak, mint LÁSZLÓ GYULA megállapításai! N. SEBESTYÉN IRÉN is vallja azt, amit ZSIRAI MIKLÓS fogalmazásában már idéztem: az uráli őshaza az a terület, amelyen „az uráli nép közvetlenül szétválása előtt, tehát az uráli . . . korszak végén” élt (vö. I. OK. I, 353), ő tehát az uráli ősnép azon lakóhelyére nézve von le következtetéseket, amelyet ez a nép i. e. 4000 körül foglalt el, LÁSZLÓ GYULA viszont legalábbis az egyik idézett helyen az uráli nyelv k i a l a k u l á s á n a k a helyéről ír, s ez a kialakulás, pontosabban „az uráli nyelv alakulása legalább 8—10 000 évvel időszámításunk előtt meg kellett kezdődjék (nyilvánvalóan még sokkal előbb)” (189. l.). Továbbá: LÁSZLÓ GYULA nézete szerint „az uráli népesség nem alakulhatott ki a mai finnugorok-szamojédok lakta területen, mert ez a kései-őskőkor folyamán még lakhatatlan volt” (i. h.). Ámde N. SEBESTYÉN IRÉN nem az uráli népesség k i a l a k u l á s á n a k a helyét teszi ma finnugorok lakta területre, hanem az uráli ősnép azon szállásterületét, amelyen ez a nép közvetlenül az uráli nyelvesség felbomlása előtt, azaz i. e. 4000 táján az újabb kőkorban (neolitikum) lakott, s alig hiszem, hogy az uráli ősnép k i a l a k u l á s á n a k az idejét ne tartaná ő is több évezred alatt végbement folyamatnak. Ha pedig ez így van, vajon állítja-e N. SEBESTYÉN IRÉN azt, hogy az uráli ősnép nem változtathatót helyet i. e. 8—10 000 tájától i. e. 4000-ig? Hol állítja N. SEBESTYÉN IRÉN vagy más azt, hogy

³ Én rikitottam.

az egyes fák kiterjedésének a határa is nem tolódhatott el ugyanilyen hosszú időszak alatt? Ha pedig helyet változtathatott az uráli ősnép a jelzett időszak folyamán (azaz ősi szállásterülete valamikor az uráli egység felbomlását megelőző évezredekben lehetett N. SEBESTYÉN IRÉN felől akár pl. a Riga és az Oka között húzódó területen is), akkor miért kell N. SEBESTYÉN IRÉNnek a következtetéseit elvetnünk LÁSZLÓ GYULÁnak olyan megállapításai alapján, amelyek több ezer évvel korábbi idősakra (is) vonatkoz(hat)nak? Úgy tetszik tehát nekem, hogy a N. SEBESTYÉN IRÉN következtetései és a LÁSZLÓ GYULA megállapításai közti nagy különbség részben egyszerűen abból adódik, hogy LÁSZLÓ GYULA nem tisztázta az őshaza szónak a nyelvészeti irodalomban használt jelentését.

Kétségtelen azonban, hogy N. SEBESTYÉN IRÉNnek és LÁSZLÓ GYULÁnak az uráli őshaza helyére vonatkozó nézete akkor is eltér egymástól, amikor mindkét kutató a nyelvészeti értelemben vett uráli őshazáról, azaz az uráli egység megszűnése táján elfoglalt őshazáról ír, ill. arra gondol. Megvizsgálva ugyanis egyebek közt az uráli nyelvek szókincsének azt a rétegét, amely növényföldrajzi következtetések levonására ad módot, LÁSZLÓ nemcsak az ún. uráli ősnép kialakulását teszi nagyjából a Rigától az Okáig húzódó területre, hanem szerinte itt történt meg azután az uráli ősnép szétválása is kb. i. e. 5000-től kezdve: „Egyrészt a finnugorság nyugati tömbje északabbra hatolt a közép-európai vegyes erdők északi határáig, a Baltikumtól a Volga-könyökig, másrészt az obi-ugor szamojéd szárny az Urálba s azon túl telepedett meg” (69. l.). Úgy értem, hogy LÁSZLÓ a nyelvészeti értelemben vett uráli őshazát is elsősorban történeti növényföldrajzi okokból helyezi a Volga-könyök helyett a Rigától az Okáig húzódó területre. Ha ez így van, akkor nem tudom kötkedés nélkül követni őt. Az uráli és a finnugor őshaza helyére vonatkozó nézete alátámasztására LÁSZLÓ egyebek közt a szovjet pollen-kutatás eredményeire hivatkozik. Ismereteim nem eléggé széleskörűek ahhoz, hogy a szerző ezen hivatkozásainak a helyességét meg tudjam ítélni. Átadom ezért a szót olyan szaktudósoknak, aki erre hivatott. Befejezésül mindössze annyit jegyzek meg: LÁSZLÓ GYULA könyvéből az uráli népek ősi kultúráját illető kérdésekben sokat tanultam, de kívánatos lett volna, hogy a szerző a nyelvészeti terminus technikusok értelmezésére és szabatos használatára nagyobb gondot fordítson. Különösen szükség lett volna az uráli és a finnugor kor problematikájának világosabb elkülönítésére. Végül: gondosabb korrektúraolvasás útján elkerülhetők lettek volna a felhasznált művek jegyzékében található hibák is.

*]

LAKÓ GYÖRGY

LÁSZLÓ GYULA nagy jelentőségű, komplex módszerű szintézisét, mint a történeti növényföldrajz művelője, nagy érdeklődéssel olvastam és tanulmányoztam végig. Egyrészt azért, mert a történeti növényföldrajz saját kérdéseinek helyes megoldását szintén csak komplex módszereknek, azaz több határos tudományterület eredményeinek alkalmazásával remélheti (s a régészet-őstörténet ily módszerű kísérlete hasznos tanulságokat adhat), másrészt különösen azért, mert a vegetációtörténeti kutatás már régóta igényli és felhasználja a társadalomtudományi-régészeti kutatások eredményeit is.

LÁSZLÓ GYULA könyvének befejező részében (196. l.) hangsúlyozza, hogy szintézise „kísérlet”, sok következtetése még vitatható. Magam — szakterületemnek megfelelően — csupán a növényföldrajzi vonatkozások megvitatására vállalkozhatom, és erre is csak azért, hogy a LÁSZLÓtól konzekvensen megragadott helyes új iránynak, a pollenanalízis, illetve a palynológia eredményei felhasználásának továbbfejlődését elősegítsem. Mindenesetre a korrigáló és kiegészítő megjegyzések zöme eleshetett volna, ha LÁSZLÓ GYULA nemcsak néhány irodalmi forrást vagy szempontot illetően fordult volna hozzám, hanem ha a kézirat elkészülte utáni konzultálásra is igényt tartott volna. De mindjárt bevezetőben hangsúlyozni szükséges, hogy mindez nem érinti azt az alapvető érdemét, hogy a finnugor, ill. uráli őstörténet levezetése során nem az eddig szokásos módszer szerint, azaz a jelenlegi növényföldrajzi állapotból indul ki, hanem a vegetációtörténeti múlt megfelelő, ill. megfelelőnek vélt fejlődési szakaszaira és kialakulási területeire vetíti az uráliak, ill. a finnugorság életföldrajzi szókészletét, és ott vizsgálja a régészeti leletanyagot.

Lényegesebb megjegyzéseim és kiegészítéseim a következők:

1. Az OBRUCSEV-féle észak-ázsiai eljegesedési térkép (56. lap, 7. ábra) a legnagyobb kiterjedésű eljegesedéssel járó jeges szakaszra, tehát az utolsóelőtti jégkorszakra (Dnyeper = Saale = Riss) vonatkozik,⁴ nem pedig az utolsó jégkorszakbeli (Valdáj = Weich-

⁴ A Dnyeper jégkorszak a csillagászati számítások szerint mintegy 170 000 évvel ezelőtt ért véget.

sel = Würm) eljegesedésre.⁵ A könyvben tárgyalt őstörténeti kérdések kiindulási alapjául természetesen a szerzőnek mindenképpen az utóbbinak a térképét kellett volna közölnie, bármelyik újabb összefoglaló quartárgeológiai munka alapján. Az utolsó eljegesedés folyamán ugyanis az észak-európai jégtakaró délkeleti határa nem sokkal terjedt túl a mai Balti-tenger környékén, csak a Volga forrásvidékéig jutott el; északkeletnek a Pecsora torkolatvidéke felé vonult, úgyhogy az Urálnak is csak az északi része volt eljegesedve.⁶

Az utolsó, azaz a Valdáj jégkorszakban Nyugat- és Közép-Szibéria — legészakibb, részeit és a dél-szibériai hegyvidéket kivéve — jégmentes volt, bár örökké fagyott talajjal de azon törpecsérjés tundrával, erdős tundrával és erdős sztyeppel, sztyeppel. A szibériai tajgaerdő zónája ekkor a Bajkál környékére és a Léna—Amur vidékére korlátozódott.⁷ A történeti növényföldrajzban közismert, hogy a Valdáj-eljegesedés folyamán az ázsiai szélső kontinentális flóraelemek — kelet—nyugat irányú vándorlással — nemcsak Kelet-Európa, hanem Közép-Európa közeli jégmentes területeit is elözönlötték (vö. már GAMS, 1935).

Mindebből az következik, hogy az uráliaknak általában a Volga—Káma—Urál vidékére tett ősi szállásterülete az utolsó jégkorszakban nem volt eljegesedve (a maximális Dnyeper eljegesedés idején is csak részben), sőt még a jégtakaró szélétől is messzebb esett, mint a LÁSZLÓtól feltételezett ősi szállásterület, ti. a szivéri átmeneti kőkorszaki műveltség területe. A beerdősödés sem kezdődött oly későn, mint azt LÁSZLÓ véli. Ősföldrajzi indokokkal tehát nem cáfolható a Volga—Káma—Urál vidéki ősi szállásterületre vonatkozó feltevés (vö. LÁSZLÓ, 8., 51., 66. és 189. l.).

2. LÁSZLÓ „tajga” megjelölésén mindenütt „szibériai tajga” értendő (Pinus cembra, ill. sibirica, Abies⁸ sibirica, Picea obovata, Larix sibirica dominánsokkal). De figyelembe kellett volna vennie, hogy „európai tajga” is van és volt már az ő- és az óholocénben is (az előbb említett fajok fokozatosan elmaradnak, és nyugat felé a Picea excelsa — ma érvényes nevén Picea abies — veszi át az uralkodó szerepet). A szibériai és az európai tajga két lucfenyő⁹ faja növényrendszertani szempontból közel áll egymáshoz és — a Pinushoz, valamint a Betulához hasonlóan — közös szóval van jelölve a legtöbb finnugor nyelvben (finn, észt, lapp, mordvin, cseremisiz, zürjén, votják, vogul, osztják), sőt a szamojédban is.¹⁰ Minderre LÁSZLÓ is utal a 64. lapon, de később e tényről mellőzi. Kimaradt az utalás (a 66. lapon) arra, hogy a cirbolyafenyő obi-ugor és szamojéd nevének megfelelője a zürjén nyelvben és — jelentésváltozással — a votjákban is megvan, úgyszintén a Larix nemcsak a zürjénben, hanem jelentésváltozással („félíg elszáradt fiatal fa”) a finnben is (i. m. 21. és 19. l.).

Mint a pollenanalízis (palynológia) művelője, sajnos, nem vonhatok le a Neustadt-féle „óholocén” (l. alább) pollenspektrum térképéből és az annak alapjául szolgáló egyes feldolgozások részletes ismeretéből sem olyan határozott következtetéseket, mint LÁSZLÓ GYULA. A földtörténeti utolsó jégkorszak és a holocén átmenetének idejében ugyanis a fenyő—nyír (Pinus—Betula), azaz „világos aljú fenyőerdők” övezete, amelyben mind a szibériai tajga, mind pedig a közép-európai széles lombú elegyes erdők fái hiányoztak (vö. LÁSZLÓ, különösen a 69. lapon), kisebb-nagyobb időeltolódással jóval nagyobb területen alakult ki, mint azt LÁSZLÓ egyedül Neustadt idézett térképe (62. l.) alapján oly határozottan következtette. Ez a típus nyugat—délnyugat felé jóval tovább terjedt (vö. FIRBAS, 1949), és kelet felé nemcsak a Volga vidékéig, hanem azon túl is, egészen

⁵ A Valdáj jégkorszak kezdete az előző módon való azonosítás alapján 117 000, de a legújabb radiocarbon vizsgálatokból extrapolálva következtethetően mintegy 70 000 esztendővel ezelőtt volt. Utolsó jeges maximuma mintegy 22 000-re esik, vége pedig — az északi szalagos agyag abszolút kronológiai és a radiocarbon vizsgálatok alapján — a Közép-Európában szokásos határmegegyezés szerint — i. e. 8000.

⁶ Különben a könyv 125. lapján közölt 26. ábra, — az észak-európai tósáv térképe — jól mutatja a Valdáj eljegesedés egykori legnagyobb kiterjedését.

⁷ A legújabb kritikai összefoglalás FRENZELTŐL 1959—1960-ból van, 1. különösen az 1. térképmellékletet.

⁸ Abies = or. пихта (jegenyefenyő).

⁹ Itt jegyezzük meg, hogy a régi nyelvészeti jegyzékek és egyéb munkák — bizonyára az ingadozó latin szóhasználatra visszamenően — a lucfenyő, ill. -fenyves (Picea abies, ill. Piceetum) helyes 'Fichte', ill. 'Fichtenwald' fordítása helyett gyakran tévesen a 'Tanne', ill. 'Tannenwald' (Abies alba és sibirica, ill. Abietum) nevet alkalmazzák.

¹⁰ Vö. N. SEBESTYÉN L.: FgrÉrt. 7. (1943): 13—4. l., ill. LEHTISALO, JurSamWb.177. l.

Délnyugat-Szibériáig hatol el, ahol még ma is megvan (a Volgától keletre a Dél-Urálig húzódó, közbeeső területről egyelőre még hiányoznak a részletesebb pollenvizsgálatok). Különben a következtetésekhez a kiindulás nem teljesen helyes, mert — mint fentebb láttuk — kimaradt a tajga lucfenyője, amely pedig szintén széles eurázsiai elterjedésű.

Összefoglalva: egyedül a *Pinus*—*Betula*—*Picea* erdők ős-, ill. óholocén elterjedése alapján az uráli-finnugor ősszállásterület a nyelvészektől feltételezett Volga—Káma—Ural és a Lászlótól feltételezett Balti-tenger (Riga)—Oka közé eső területen egyformán alátámasztható, illetve szűkebbre nem lokalizálható. A *Picea* a más fajokból már régebben következtetett tajgakapcsolatra is utal.

Úgy vélem azonban, hogy kitűnő László Gyulának az az eljárása, hogy az erdei fafajokat a földrajzi-történeti elterjedés és a nyelvi elterjedés alapján 3 csoportra osztotta. Bár a 3 csoport elválása a fenti kiegészítések alapján nem annyira éles, mégis következtetésekre — bár nem olyan messzemenően — jól felhasználható. Az óholocén boreális fázistól kezdve lezajlott további jelentős éghajlat- és erdőtakaró-változásokat tükröző pollenvizsgálati eredményeknek, valamint a nyelvészeti-régészeti eredményeknek az egyeztetéséből levont további következtetések botanikus szemszögből nézve lényegükben megalapozottak, csupán egyes részletek módosítandók. A még biztosabb és pontosabb természettudományos alátámasztás a pollen-profilokhoz kapcsolt famaradványok és a régészeti faleletek radiocarbon-vizsgálata útján adódó eredményeknek a felhasználásától várható (az első radiocarbon-vizsgálati adatokat NEUSTADT és munkatársai 1962-ben közölték).

További megjegyzéseim és kiegészítéseim a következők:

52. l. Az *Acer*, a *Juglans*, a *Quercus* és a *Tilia* növény-nemzetségek nem boreális elemek.

52—55. l. Kelet-Európa vegetációs zónáinak jellemzése során a felsorolt növénynevekben sok az elírás, sajtóhiba. Szükséges lett volna REINIG régi jellemzését az újabb szovjet vegetációfeldolgozás jelentős új eredményeivel kiegészíteni (LAVRENKO—SZOCSAVA: Descriptio vegetationis URSS I—II. 1956).

57. l. A pollenvizsgálatok alapján elkülönített 4 vegetációtörténeti szakasz idézésében értelemzavaró elírások: H_1 -ben „Subarktikus” helyesen „Subatlanti”, és ez a mai napig tart; H_1 -ben „Balti jegesedés” helyesen „Balti jeges tó”. U. i. a lábjegyzetben: NEUSTADT id. munkája nem 1957-ben, hanem 1954-ben jelent meg; az évszám az irodalomjegyzékben is (202. l.) korrigálandó, és pótlólag beiktatandó a tényleg 1957-ben megjelent újabb részletes munka.

61. l. A tölgyesek keleti határa ma is a Dél-Urálnál — és nem a Volgánál — van.

62. l. A Neustadt alapján közölt pollenspektrum-térkép (a Lászlótól az 57. lapon közölt áttekintés értelmében is) nem „óholocén” (H_2), hanem helyesen „ősholocén” (H_1), s ez vonatkozik László összes „óholocén” megjelölésére könyvének szövegében. Különben Neustadt ősholocén periódusának a közép-európai értelemben vett késő-glaciális szakasz (amit még az utolsó jégkorszakhoz vonnak) és a praeboreális fázis (mit már az óholocénhez vonnak) felel meg.

64. l. A *Pinus* és a *Betula* az ős- és az óholocén átmenetében Eurázia középső és északi részén végig megvan.

71. l. A ZÓLYOMI és Soó idézett történeti növényföldrajzi munkáiból levont következtetések félreértésen alapszanak és túl messze mennek.

123. l. A közölt 25. ábrában a pollenvizsgálati eredményekből vett fenyő—nyír határ (helyesebb megnevezéssel fenyves—nyíres erdő határ) Neustadtnak a régebbi ősholocén szakaszra vonatkozó térképéből származik, amikor Skandinávia nagy része még el volt jegesedve, és nem a 25. ábrán feltüntetett *Ancylus*-tó, hanem a megelőző *Yoldia*-tenger volt kialakulva. Az *Ancylus* az átmeneti kőkornak, a *Yoldia* a gravetti késő paleolith kultúra végének felel meg általában.

125. l. A szövegezés félreérthető. Úgy tetszik, mintha az Alleröd oszcilláció egy jégelőnyomulási fázis lenne, holott éppen fordítva van.

Ez alkalommal kell végül megemlítenem, hogy a MOOR ELEMÉR, Die Ausbildung des ungarischen Volkes . . . című, 1956-tól kezdve folytatódólagosan közölt tanulmányában (vö. László: 46. l.) említett 4000 és 1000 közötti időre tett nagy, száraz éghajlati korszaknak a feltevését az újabb szovjet pollenanalitikai vizsgálatok megdöntötték, illetve egészen más megvilágításba helyezték. A levont következtetések tehát tárgyaltanok.

1963. január 25.

ZÓLYOMI BÁLINT

A fenti két ismertetés kéziratát megküldöttük László Gyulának. László válaszát folyóiratunk következő számában fogjuk közölni. — A s z e r k.

Három D. V. Bubrihnek szentelt emlékkönyv

A Szovjetunióban tevékenykedő, az uráli nyelvekkel foglalkozó szakemberek cikkeit részint a nemzetiségi körzetek és köztársaságok tudományos intézeteinek évkönyveiben, részben az akadémiai értesítőben (Известия Академии Наук СССР) és a „Nyelvtudomány kérdései” (Вопросы языкознания) c. folyóiratban olvashatjuk. Régebben a leningrádi egyetem finnugor tanszéke is kiadott egy-egy évkönyvet, melyben a munkatársak és más intézetek kutatói publikálták kutatásuk eredményét. Az utóbbi évtizedben a Szovjetunióban működő uráli nyelvészek munkája elmélyült és lényegesen kiszélesedett: nagyméretű anyaggyűjtés folyik, fonetikai kísérleteket végeznek, leíró nyelvtanokat adnak ki, de a deskriptív jellegű munka mellett nyelvtörténeti művek és tanulmányok is napvilágot látnak.

A három ismertetendő gyűjteményes munka betekintést nyújt ebbe a nagyarányú tevékenységbe. Az egyik kötet a „Вопросы финно-угорского языкознания” (Moszkva, 1962. 331 lap) című gyűjtemény. Szerkesztői (Litkin, Majtyinszkaja és Szerebrennyikov) tudatosan tűzték ki maguk elé azt a célt, hogy bemutassák a kutatások eredményeit. A kötet ezért több részre tagolódik: a) a finnugor nyelvek általános problémáit tárgyaló cikkek, b) egy-egy finnugor nyelv valamely kérdésével foglalkozó tanulmányok, c) nyelvjárási szövegmutatványok fonetikus lejegyzésben; d) külföldi nyelvészek tevékenységének a bemutatása.

A kötetet Dmitrij Vlagyimirovics Bubrih (1890—1949) akadémikusról szóló megemlékezés nyitja meg. Valóban alig akad méltóbb cikk a kötet elejére, mint Bubrih buzgó és eredményes tevékenységének a méltatása, hiszen az ő érdeme, hogy a leningrádi egyetemen a finnugor népek fia-leányai tudományos képzésben részesülhettek, az ő érdeme, hogy Moszkvában és Leningrádban aspiránsok sora készült a finnugor nyelvek tanulmányozására, ő virágoztatta fel a finnugor nyelvészet tanulmányozását a Karjalai Köztársaság fővárosában, Petroskoiban (Petrozavodszkban). Nyelvi anyag és nyelvtörténeti fejtegetések fonódnak össze kiemelkedő műveiben: az erzá, a komi, udmurt és a finn nyelvről írt monográfiáiban. A Szovjetunió területén kívül élő finnugor nyelvészek szerint feltétlenül szükség volna ezeknek, a részükre szinte megszerzethetetlen munkáknak az újból való kiadása, s azt hiszem, ezekre a könyvekre szüksége volna a Szovjetunió nyelvészeinek is. Minden méltatásnál ékeesebben dicsér a mű! Bubrih nyelvtanainak és tanulmányainak az újból való kiadása elősegítené kutatásainkat.

Bubrih rövidre szabott méltatása után következik a finnugor nyelvtudomány általános jellegű kérdéseivel foglalkozó rész. B. A. SZEREBRENNYIKOV tanulmánya szűkebb területről, a permi nyelvek történeti alakтанából veszi témáját: a komi és udmurt nyelv esetrendszerét vizsgálja történeti aspektusban (9—32). Nagyon értékesnek véljük a kötet következő cikkét. V. I. LITKIN nagy tanulmánya (33—64) a finnugor alapszavak magánhangzó-rendszerének vitatott kérdését vizsgálja. Litkin alapelve: a történeti hangtannak fel kell használni azt a nyelvjárási anyagot, amelyet az összehasonlítás munkájába eddig még nem vontak be. K. E. MAJTYINSZKAJA a finnugor nyelvek személy- és kérdő névmásaiban levő *n* szuffiksium funkcióját kutatja (65—80). Szerinte az *n* olyan képző, amely már az alapszavakban személyeket jelölő névmásokhoz csatlakozott.

NY. M. TYERESZKO azzal a kérdéssel foglalkozik, hogy miként jelölik a szamojéd nyelvekben a birtokviszonyt (81—93); arra is utal, hogy a szamojéd nyelvekben nem őrződött meg az ősi uráli állapot, azaz a birtokviszony jelölt. — V. J. ZLOBINA a finn *olla hereillä* 'ébren van' típusú, állapotot kifejező szerkezeteket tárgyalja a balti-finn nyelvekben (94—100). H. RÄTSEN a balti-finn nyelvek frazeológiájának történeti aspektusban való vizsgálatáról ír elvi jelentőségű cikket (101—108). — M. HÄMÄLÄINEN tanulmánya szintén a balti-finn nyelvek körében mozog; a szerző a „külső-lokatívuszi” ragok csoportját (adessivus, ablativus, allativus) vizsgálja (109—126). — A szverdlovszki egyetem oktatója, A. K. MATVEJEV régebbi munkáját (Финно-угорские заимствования в русских говорах Северного Урала, 1959) egészíti ki új adatokkal (127—142); érdekes, hogy 39 etimológiája közt nemcsak szerszám-, hal-, növénynevek, helyi jelentőségű ruhadarabok, térszínformák jelölése, hanem igék is ('súg', 'zokog') vannak.

A kötet II. részében foglalt tanulmányok egy-egy uráli nyelv valamilyen leíró vagy történeti kérdését elemzik. G. KERT a lapp nyelv kildini dialektusában vizsgálja a flexió fokváltakozásszerű megjelenését ige- és névszótovekben (143—153). — V. PALL az észti helynevek tanulmányozásáról ír (154—160), és megjelöli a gyakorlati teendőket. — J. PEEGEL a régi észti népdalok nyelvét jellemzi röviden (161—4). — I. SZ. GALKIN a mari nyelv két igeragozási típusának eredetével foglalkozik (165—177): szerinte elkülönülésüknek fonetikai okai vannak. — A. SZ. SZIDOROVNAK, a neves komi kutatónak kéz-

iratban hátramaradt „Az ókori írásbeliség újonnan felfedezett emlékei” c. művét V. I. LITKIN közli (178—189), s a munkához jegyzeteket és nyelvészeti következtetéseket fűz (189—211). — A. SZ. KRIVOSCOKOVA-GANTMAN a komi-permják nyelv egyik dialektusában (inyvai) vizsgálja az *l > v* hangváltozás további fejlődését intervokális helyzetben, ui. a *v* bizonyos esetekben eltűnik (212—222, vö. VÁSZOLYI NYK. LXIV, 353—63). Cikkéhez orosz betűkkel feljegyzett nyelvjárási szöveganyagot is mellékel a szerző (222—28). — J. V. BOTEVA a mai komi-permják nyelv néhány emfatikus értékű képzőjéről ír (229—235). — J. I. ROMBANGYEJEVA a manysi nyelv kauzatív igéiről közöl mondat-tani tanulmányt (236—56): cselekvő és szenvedő szerkezetekben figyeli meg használatukat. — J. N.Ű. RUSSZKAJA a chanti nyelv AO. Alsó-obi (Obdorszki) nyelvjáráásának vizsgálja meg az esetrendszerét (257—64).

A következő részben három finnugor nyelvészről emlékeznek meg a gyűjteményes kötet: K. J. MAJTYINSZKÁJA Beke Ödönt méltatja (265—69), V. I. LITKIN Fokos-Fuchsról ír (270—74) és A. P. FEOKTYISZTOV H. Paasonennak a mordvin nyelvre vonatkozó munkáit mutatja be (275—281).

Végül fiatalabb szovjet gyűjtők adnak mutatványokat az általuk feljegyzett nyelvjárási anyagból (latin betűs átírásban): TY. I. TYEPLJASINA az udmurt nyelvből (282—304), A. P. FEOKTYISZTOV moksa-mordvin nyelvből (304—17) és J. I. KOVEGYAJEVA a keleti mari nyelvjárásterületről (317—28).

A kötet érdeme, hogy számos, eddig csak rövid összefoglalásból ismert uráli nyelvészeti témájú tanulmányt (vö. NYK LXIV, 379—83) teljes egészében mutat be nekünk. A szerzők sorában ott látjuk a Szovjetunió Tudományos Akadémiája Nyelvtudományi Intézetének idősebb és fiatalabb moszkvai munkatársait (Litkin, Szerbrennyikov, Majtyinszkája, ill. Feoktyiszto, Kovegyajeva), ugyanezen intézet Leningrádban tevékenykedő obi-ugor és szamojed szekciójának tagjait (Rombangyejeva, Russzkaja, Tyerescsenko), az észtországi finnugor nyelvészeket (Hämäläinen, Pall, Peegel), a Mari Köztársaságban működők közül Galkint, a petroskoi akadémiai fiókintézetben dolgozó Kertet stb. Ez a kötet tehát számos, eddig csak hírből ismert nyelvész tevékenységéből ad ízelítőt, bizonyosságul, hogy a nemzedékek láncá immár folyamatossá válik a szovjet uralisztikában.

Igen jelentősnek véljük, hogy ebben a kötetben az uráli nyelvi anyag javarészt latin betűs átírásban jelent meg, ezzel számunkra használhatóbbá válnak a közlések. Ez az átírás nem egyezik az általánosan elfogadott finnugor fonetikai átírással, ezért feltétlenül bővebben ismertetendő. Ez e folyóirat hasábjain rövidesen meg is történik. Nagyon örülünk annak, hogy majd félszáz oldalon kapunk nyelvjárási szövegeket. Itt volna az ideje, hogy ez még nagyobb mértékben megtörténjék, hiszen az összehasonlító studiumok egyik forrását mindenkor a nyelvjárási feljegyzések képezték, és felhasználásukra éppen ebben a kötetben találunk helyes példát (Litkinnek a finnugor vokalizmusról szóló tanulmányára gondolunk).

*

A „Вопросы финно-угорского языкознания” egy nagyobb közösség, az SZU. Tudományos Akadémiája Nyelvtudományi Intézetének moszkvai és leningrádi szekcióiban, meg a sziktivkari, petroskoi, szaranszki fiókintézeteiben működő munkatársainak tanulmányait és nyelvjárásgyűjtési anyagát tartalmazza. A másik, most bemutatandó gyűjtemény, amely a „Финно-угорская филология” címet viseli (Ученые записки Ленинградского Университета № 314, 1962, 135 lap) a leningrádi egyetem finnugor tanszéke állandó és „vendég”-előadóinak cikkeiből tevődik össze. Tehát egy kisebb közösség méretben műköltan szerényebb jelentkezése: mindössze 9 cikket tartalmaz. A kötet más szempontból is elüt „A finnugor nyelvtudomány kérdései” c. gyűjteménytől, ugyanis két, a finn irodalommal foglalkozó tanulmány is található benne: 1. VÄINÖ KAUKONEN helsinki professzor népszerű előadása a „Kalevala” keletkezéséről (101—114); 2. A. MANTERE értékes tanulmánya Pentti Haanpää baloldali demokrata finn író „Gazdák és árnyékuk” című regényéről (115—135).

A kötet bevezetője: Z. M. DUBROVINA D. V. Bubrih életművét méltatja; Bubrihnak a finnugor nyelvek kutatásában végzett munkásságáról ír (5—18). Ezzel emlékezik meg a Leningrádi Egyetem Finnugor Tanszéke a szovjet finnugrisztikai legszorgosabb kutatója, legemélyültebb tudósa születésének 70. évfordulójáról. Felsorolja munkáit és megemlíti, hogyan méltatták Bubrih munkásságát főleg külföldi nyelvészek.

G. KERT és M. MATUSZEVICS (egyikük sem a Leningrádi Egyetem munkatársa!) a lapp nyelv kildini nyelvjárása Voronye faluban beszélt változatának mássalhangzó fonéma-rendszerét írja le (19—37). — Z. M. DUBROVINA a finn nyelv olyan névszóiából

igyekszik teljes gyűjteményt összeállítani, amelyeknek nincs meg minden ragozott alakjuk, pl. (*olla*) *hengästyksissä* 'lélekszakadva', (*joutua*) *pelästyksiin* 'megijedni' (38—55). Ezekkel az állapotot jelző, hiányos ragozású szavakkal már mások is bőven foglalkoztak. E. A. JAKUBINSZKAJA-LEMBERG olyan mordvin eredetű szavakat sorol fel, amelyeket J. R. ROMANOV jegyzett fel a penzai kormányzóságban élt kártolók argójában (56—9). Érdekes, hogy az említett szakmai szótár 130 szava közül 41 szó mordvin eredetű. (Érthetetlen, hogy a lista szerkesztője, JAKUBINSZKAJA-LEMBERG miért nem utalt A. J. POPOV idevágó kutatásaira (Из истории лексики языков Восточной Европы, Ленинград 1957), és miért mellőzi több ízben a moksa alakot). Ugyancsak a nemrég elhunyt E. A. JAKUBINSZKAJA tollából származik egy másik cikk: „A tárgy kifejezése az erzá-mordvin nyelvben” (75—84), amelyben E. Lewy és M. Koljagjenkov idevágó, leíró jellegű kutatásait egészíti ki.

A. MOKÁNY (= MOKÁNY SÁNDOR) az ukrán nyelv *u*-zó dialektusában levő magyar jövevényszavak hang- és alaktani sajátosságait vizsgálja történeti aspektusban (60—74), java anyagát a técsői járás területén végzett saját gyűjtéséből vette. — SZABÓ LÁSZLÓ a vót nyelv birtokos személyragjainak mai használatát mutatja be példákban (85—100).

*

A harmadik, Bubrih születésének 70. évfordulójára kiadott füzet terjedelmében a legsoványabb, a benne található tanulmányok azonban igen értékesek. Címe: „Прибалтийско-финское языкознание” XXIII. (a Szovjetunió Tudományos Akadémiája Karjalai Fiókéntézetének a kiadása. 1961, 135 lap). A Bubrih arcképével díszített füzetet M. M. HÄMÄLÄINEN megemlékezése nyitja meg, amelyben mindenek előtt Bubrih szervezőképességét méltatja, és részletesen tárgyalja a szovjet nyelvészek a karjalai nyelvről, a karjalaiak eredetéről írt munkáit (3—9). Nagy haszonnal forgathatjuk D. V. BUBRIH munkáinak jegyzékét (10—15).

Értekes anyagközlést tartalmaz NY. A. MESCERSZKIJ „Orosz-karjalai szótári bejegyzések” c. cikke (16—32), amely kiegészíti J. MIKKOLA idevágó közléseit (1. Virittäja 1901: 101—2 és 1932: 101—4). — NY. I. BOGDANOV a keleti vepsze nyelvjárasterület nyelvének két helyi változatát mutatja be fonetikai és morfológiai szempontból (33—41). — V. OLLIKAINEN a mai finn irodalmi nyelv *t* igeképzőjével foglalkozik (42—62). — G. NY. MAKAROV a „névszó + ragozott névszó” szintagmát vizsgálja finn anyagon (62—77). — V. J. ZLOBINA finn példákkal illusztrálva tárgyalja azt a kérdést, miként lép át egy beszédrész az egyik kategóriából a másikba, és vizsgálja az evvel kapcsolatos alak- és jelentésmegoszlási („szóhasadási”) problémákat (78—83). — M. M. HÄMÄLÄINEN a balti-finn nyelvek észak—keleti csoportjának (vepsze, dél-karjalai) esetrendszeréből kiemeli a „belső” lokativuszi ragokat, és fejlődésüket mutatja be (84—109). — G. KERR tanulmányában a kolai lapp nyelvjárásokat jellemzi hang-, alaki és szótani alapon (110—34).

*

Örülünk ennek a három kötetnek és önkéntelenül felvetődik bennünk a feltevés: talán megvan már a lehetőség arra, hogy a Szovjetunióban dolgozó, finnugor (uráli) nyelvekkel foglalkozó nyelvészek központi folyóiratban publikálják tanulmányaikat. A „vidéken” megjelenő évkönyvek (Труды, Записки és más című társaik) alig jutnak el a külföldön működő nyelvészekhez, rejtett értékek maradnak. Ennek a finnugrisztika fejlődését gátló káros hatását mindannyian érezzük. Mivel a Szovjetunió finnugor nyelvészeinek van mit megmutatniok külföldi társaiknak, jó lenne, ha anyagukat hozzáférhetőbbé tennék. Jelenleg a nemzetiségi köztársaságokban és területeken megjelenő monográfiák, tan- és évkönyvek, szépirodalmi művek szinte megszerzhetetlenek számunkra.

ERDŐDI JÓZSEF

Paul Ariste: Vadja muinasjutte

Eesti NSV Teaduste Akadeemia. Emakeele Seltsi Toimetised Nr. 4.
Tallin, 1962. 120 l.

Egy kiháló nép mesekincsének utolsó morzsáit gyűjtötte össze és tette közzé a szerző — a vót nyelv és népköltészet kitűnő ismerője —, nem sokkal a nyelvészet és a folklór szempontjából egyaránt érdekes „Vadjalaste laule” c. vót népdalgyűjteményének megjelenése után.

A dalkedvelő vótok népdalaiban a közös keleti-tengeri finn dalkincs sok ősi sajátossága őrződött meg, és bőven maradtak fenn újabb alliterációs és más formájú dalok is. Ezeknek gyűjtését már a XVIII. század végén megkezdték a kutatók. A dal a vót népköltészetnek az a műfaja, melyből aránylag sokat összegyűjtöttek, és mellyel más műfajokhoz mérten sokat foglalkoztak. Sokkal kévesebb figyelmet szenteltek a gyűjtők a vót hiedelmeknek, babonáknak, szokásoknak, közmondásoknak, meséknek, elbeszéléseknek. Ezeknek rendszeres gyűjtése csak akkor kezdődött meg, amikor a vót nyelv már a pusztulás szélén állott. Pedig a vótok nemcsak jó dalosok, hanem jó mesélők is voltak. Meséltek egymásnak esténként együtt üldögélve, de meséltek a csorda után ballagva vagy más munka közben is.

A szerző a vót népköltészet egyéb termékei mellett 1932-től kezdve gyűjtötte az akkor már kihálófélben levő vótok meséit, mondáit, legendáit és tréfás elbeszéléseit. Az összegyűjtött epikai anyag egy részét ARISTE már előbbi szöveggyűjteményeiben publikálta: Wotische Sprachproben. Opetatud Eesti Seltsi Aastaraamat 1933, Tartu, 1935; Vadja keelenäiteid. Acta et Commentationes Universitatis Tartuensis B XLIX. 6, Tartu, 1941; Vadja rahvajutte Mati külast. Keele ja Kirjanduse Instituudi Uurimused II, Tallinn, 1958.

Az itt ismertetett kötet előszavából megismerjük a vót mesék gyűjtésének történetét, az ilyen anyagot tartalmazó publikációkat AHLQVIST gyűjtésétől a legújabbakig.

A könyv 65 mesét tartalmaz, melyeket 9 közlő ajkáról jegyzett fel a szerző.

Az ősi népmesei motívumok nemzetköziek, egyik nép mesekincséből a másikéba vándorolnak, de minden népnél az illető nép költészetének sajátos világával telítődnek. A vót mesék egy részének témája ismert az orosz, az észti, az izsór és a finn mesék tematikájában is. De vannak olyan mesetípusok is, amelyek csak a vót mesékre jellemzők. Az egyik nép meséiből a másikéba vándorló mesemotívumok változnak. Pl. az orosz mesében az ember és az ördög erőpróbája során az ember a répából csavart vizet, a vót mesében pedig egy marék túrot szorít össze, hogy erőfölényét a kődarabot hiába szorongató ördöggel szemben bebizonyítsa. Ismert mesetéma a gazdag ember és a szegény szomszédja, aki nem adja el pénzért a boldogságát: nem mond le arról, hogy dalolhasson munka közben. A vót mesében a daloló ember: egy szegény cipész, a gazdag ember: a király.

A mesék leggyakoribb hőse az ember: legtöbbször a szegény ember, a közönséges ember, béres, földműves vagy családtagja, az öregapó, az öreganyó, a legkisebb fiú vagy leány, a szolgál, a katona stb. A király, a királyfi vagy a királylány jellemét tekintve sokszor olyan, mint az egyszerű ember. Az emberi nyelven beszélő madarak, az állatok: a nyúl, a róka, a farkas, a béka, a kígyó, a leánnyal szembekötődő játzó medve, az egér, a kecske, mely nem akarja elismerni, hogy kapott enni és inni, szintén gyakori és szintén emberi tulajdonságokkal rendelkező hősök. Az állatok néha varázserővel is rendelkeznek, pl. a kutya, melynek egy-egy vakkantására megjelenik egy csorda, vagy egy ménes.

A jó és a rossz mesealakok harcában érvényesül a mesékre általában jellemző igazságszolgáltatás. Az erős és a gyenge vitájából rendszerint a gyenge kerül ki győztesen. A gonosz mostohának nem sikerül elpusztítani az árva gyermeket, az ember túljár az ördög eszén. A paraszt eléri, hogy az úr egész éjjel ugat, mint a kutya, és reggel kénytelen teljesíteni a paraszt kérését, stb.

A három fiú vagy a három leány közül rendszerint a legfiatalabb a rokonszenves hős, vele történik valami csodálatos, rendkívüli, vagy ő éri el a mese végén megérdemelt boldogságát.

A csodás elemek legtöbbször az ember és az őt körülvevő világ valóságos alakjainak formájában jelennek meg, de ezek a látszólag valóságos lények valamilyen rendkívüli, a jók vagy a rosszak érdekében alkalmazott csodatevő képesség birtokában vannak. Ilyenek pl. a beszélő madarak, a beszélő vagy éneklő halak, az aranyszarvú rénszarvas, a megelevenedő és megszólaló élettelen tárgyak stb. De a csodás tulajdonságokkal felruházott valóságos tárgyak és lények mellett nem hiányoznak a keresztény vallásból

köleszöngött emberfeletti lények, pl. az ördög, a földön járó isten, az angyal sem, de az utóbbiak szerepe az előbbiekéhez mértén elenyésző.

Gyakori motívum a hármasság: a királynak vagy a szegény embernek három fia vagy három lánya volt, az öreg embernek három cipója volt, a három leány három ágy káposztát ültetett, az erdőben sétáló kislánynak három medvével volt kalandos találkozása stb.

A gyűjtemény értékes nyelvészeti szempontból is. Az egész mesegyűjteményt a nyugati vót nyelvjáróterület következő falvaiban jegyezte fel a szerző: Lempola, Kattila, Kõrvõtula, Mati, Luuditsa. A legnagyobb mennyiségű mesét: több, mint a gyűjtemény egyharmadát, Lempolában jegyezte fel, azaz olyan faluban, melynek nyelv a nyelvjárási sajátosságok szempontjából is érdekes. A lempolai szövegek egyik érdekes nyelvjárási sajátossága a diftongizálódás, mely nemcsak a több nyelvjárásból ismert *o > uo*, *e > ie*, *ö > üö* változásra, azaz nemcsak a középső nyelvallású hosszú magánhangzók diftongizálódására vonatkozik, hanem igen gyakran találunk más nyelvjárások *ä*-je helyett *ää* diftongust, pl. ... *kerääjää* '... kerjaja'; ... *ännääkä* ... '... sabaga ...'.

A mesék szövegének fonetikai átírása a hagyományos jelölési rendszerrel történik, minden nyelvészeti igényt kielégítő pontossággal, de kerülve a fölösleges mellékjeleket.

Ahogy a vót nyelvvel együtt kihal a vót népdal, ugyanúgy veszendőben van a vót népmese is. Már nem élő műfaj náluk a mese, nincsenek gyerekek és fiatalok, akinek az öregek vótul mesélhetnének, mert csak az öregek tudnak vótul. A szerző tehetséges öreg mesélői közül néhányan már a könyv megjelenése előtt, néhányan pedig azóta — meghaltak. Így e meséket irodalmi, néprajzi és nyelvészeti érdekességükkel, sajátos levegőjükkel és nyelvük ősi zamatával együtt ARISTE mentette meg a pusztulástól.

SZABÓ LÁSZLÓ

Osztják (chanti) hősénekek

REGULY A. és PÁPAY J. hagyatéka. III. kötet (1. füzet). ZSIRAI M. hagyatékából közlésezi FOKOS DÁVID. (A Reguly-könyvtár 3. kötete.) Budapest, 1963. Akadémiai Kiadó. 170 l.

„A leglelkesebb rokonságkutató magyar tudós”, Reguly Antal osztják népköltészeti hagyatékának kiadása a vége felé közeledik. Reguly 17 123 sornyi gyűjteményéből PÁPAY JÓZSEF (Osztják népköltési gyűjtemény. Budapest—Leipzig, 1905) 4817 sort, FAZEKAS JENŐ (Északi-osztják medvénekek. Budapest, 1943) 185 sort, ZSIRAI MIKLÓS pedig (Osztják hősénekek I. Budapest, 1944 és Osztják [chanti] hősénekek II. Budapest, 1951) 8345 sort jelentetett meg. A még fennmaradó 3776 sort kitevő két énekből az elsőt, a *Uort ar (äter eri)* — *Särnyu uort lu arl* (Fejedelem-ének. Az Aranyfejedelemnek ő éneke) címűt 1346 sor terjedelemben most tette közzé FOKOS DÁVID. Örömmel vesszük tudomásul, hogy a második (2430 sor) megjelentetésére is hamarosan sor kerül, s így „a legmostohább sorsú” hagyatéki kiadásával a magyar nyelvtudomány lerója régi, égető adósságát.

Reguly gyűjtőútja óta több mint százhusz év telt el. A nagyérdemű megfejtőn, Pápay Józsefnek kezdve a hagyatéki kiadását szívügyének tekintő Zsirai Miklóson folytatva Fokos Dávidig mennyi kutatómunka van ezekben a szövegkiadásokban! De végül is — remélhetőleg a szintén hamarosan megjelenő Reguly-szótárral együtt, melynek megjelentetését épp a teljes szövegkiadás késlelteti — pontot tehetünk a Reguly-hagyatéki végére (kár, hogy az Osztják Népköltési Gyűjtemény ritka, nehezen megszerezhető!), s átnyújthatjuk a kutatóknak (nyelvtörténészeknek, összehasonlító nyelvészeknek, művelődéstörténészeknek, etnográfusoknak, folkloristáknak és irodalomtörténészeknek) ezt a nagybecsű, talán eddig nem is kellőképpen értékelt anyagot.

Reguly énekeinek tudományos jelentőségét nem kell különösebben hangsúlyoznunk. Népköltészeti anyaga a ma már kihalt (sőt Pápay idejében is már kihalt) szigvai osztják nyelvjárásból származik, s régiségénél fogva mintegy nyelvemlék számba megy. A szöveg archaikus jellegénél fogva sok olyan kifejezést, szót és szerkezeti megoldást tartalmaz, amely az újabb népköltési gyűjteményekben és szótárakban nem fordul elő.

FOKOS DÁVID ezen III/1. füzet anyagának közzétételét kitünően oldotta meg. Az egész éneket lefordította németre (természetesen Pápay magyar fordítás alapján). Nagyon helyesen azt az elvet követte, hogy a német fordításnak nem annyira „szószertinek” kell lennie, hanem inkább érthetőnek. Ezen a téren bizony a régebbi Reguly-

fordítások sok kívánnivalót hagytak maguk után. Fokos fordítása érthető. Sokszor hoz szögletes zárójelben szószerinti, az osztják szöveget Pápay magyar fordításánál is jobban kifejező, esetleg egy mellékmondatos kifejezéssel megoldott fordítást.

Az Előszó tartalmazza röviden az ének tárgyát (tartalmát). Ez nagyon megkönnyíti olvasáskor az állandóan visszatérő, költői fordulatokkal teletűzdelt ének tartalmának a megértését. Örülhetünk annak, hogy Fokos Dávid a szövegekhez szövegkritikai megjegyzéseket, nyelvi és tárgyi magyarázatokat ígér. Ezek bizonyára fényt vetnek majd a Reguly—Pápay-szövegek olvasásakor gyakran található homályos vagy nyilván félreértett részekre. Kár, hogy technikai okokból az ehhez az énekhez fűzött megjegyzések csak a 2. füzetben jelennek meg. Így nehéz is véleményt mondani erről a füzetről, hiszen nem tudhatjuk, hogy ehhez vagy ahhoz a helyhez, ehhez vagy ahhoz a helytelennek tartott kifejezéshez vagy fordításhoz a 2. füzetben lesz-e Fokos Dávidnak hozzáfűzése, helyesbítése vagy egészen új fordítási megoldása. Mert a jelen kötetben közzétett ének Pápay-féle magyar fordítása bizony több helyütt homályos, sőt téves. Ezekre, sőt a Reguly-könyvtár előző köteteiben található sajtóhibákra is fel fogja hívni a figyelmet Fokos Dávid a 2. füzetben.

Öröndetes, hogy a kötet beosztása hasonló a Reguly-könyvtár eddig megjelent köteteiéhez, s hogy a füzet külső kiállítása is izlées.

Mindnyájan örülhetünk annak, hogy Reguly utolsó, még kiadatlan osztják népköltészeti anyagának sajtó alá rendezésére a kiváló és nagyérdemű tudós, Fokos Dávid vállalkozott. Szeretnénk, ha ezt a füzetet minél hamarabb követné a második.

ERDÉLYI ISTVÁN

A magyar nyelv értelmező szótára

Szerkesztette az MTA Nyelvtudományi Intézete

Akadémiai Kiadó. Bp., V. k. (Mo—S) 1961., VI. k. (Sz—Ty) 1962., VII. k. (U—Zs) 1962.

1962-ben (a terveknek megfelelően) az ÉrtSz. utolsó, VII. kötetét is odaállíthattuk az előző hat mellé könyvespolcunkra. Elkészült a nagy mű, sikeresen befejeződött a XX. század magyar nyelvtudományának eddig legnagyobb vállalkozása. A munka méreteit a hét kötet számozott lapjainak végső összege (7383) is mutatja, de még többet mondanak azok a főbb szótári adatok, amelyeket a szerkesztőség minden kötet végén közölt, s a VII.-ben (671. lap) ekképpen összegezett:

	I.	II.	III.	IV.	V.	VI.	VII.	Össz.
Önálló szócikk	9 462	9 246	7 241	10 295	10 342	6 695	4 742	58 023
Utaló szócikk	153	132	117	126	233	112	99	972
Szóláshasonlat	107	48	97	101	101	57	37	550
Szólás	195	175	147	141	157	119	71	1 005
Közmondás	60	36	45	52	48	46	32	319
Értelmezés nélkül felsorolt igekötős ige	1 453	2 332	1 587	1 333	2 406	1 801	1 253	12 165
Az előtag szócikkében értelmezés nélkül felsorolt összetétel	4 810	5 606	4 849	4 270	8 998	5 776	3 316	37 625
A szócikk végén értelmezés nélkül felsorolt származék	11 717	12 671	6 014	18 071	12 651	7 828	5 982	74 934
Értelmezett szókapcsolatok	3 129	3 126	2 992	3 759	3 411	2 812	2 051	21 280
Összesen								206 873

206 873 szótári adat! Óriási szám!

Igen tanulságos lenne, ha az ÉrtSz.-at a fentebbi szempontok szerint számszerűen össze tudnánk vetni előzményeivel, esetleg az újabb, magyar—idegen nyelvű szótárakkal is. Adatok híján azonban erről le kell mondanunk.

De túlbecsülnék a statisztika jelentőségét, ha a számszerű összevetés elmaradását túlságosan sajnálnánk. Úgy véljük, új szótárunk értékét a számoknál jobban mutatják azok a párhuzamok, amelyeket az ÉrtSz. és elődei között egyéb szempontok (a szóanyag összeválogatása, rétegződése stb.) szerint vontunk az I—II., ill. a III—IV. kötetet ismeretve (vö. NyK. LXII, 375—8; ill. LXIV, 419—23).

Tömérdek szempontból lehetne még foglalkozni az ÉrtSz.-ral, ám az utolsó kötet megjelenése alkalmából megjelenő záró beszámolóban csak néhány, szerintünk lényeges dologról emlékezhetünk meg. Ilyen mindenekelőtt az, hogy szótárunk értelmezései — két évi használat után leszfürödött általános tapasztalat ez — kitűnőek. Megpróbálnánk azonban objektív okát is adni eme benyomásunknak.

Az egyik dolog, ami az ÉrtSz. értelmezéseinek az előző szótárakkal szembeni fölényét mutatja az, hogy az ÉrtSz. minden eddigi szótárunknál differenciáltabban, finomabban határozza meg szavainkat. Ezen azt értjük, hogy az ÉrtSz. több jelentésre és jelentésárnyalatra bontja szócikkeit, mint a megelőző művek, még akkor is, ha valamely szónak — az irodalmi példák tanúsága szerint — már 100—150 évvel ezelőtt is ugyanazok voltak a jelentései, mint ma. Jó példa szerintünk az ÉrtSz. nagyobb gondosságára a *muzsika* szó, amely korábban gyakoribb volt a *zené*-nél, mégis az ÉrtSz.-ban találjuk meg először kielégítő értelmezését:

CzF.

MUZSIKA . . . a nép nyelvben ugyan még általánosan divatozik, de a műveltebb előadásban *zene* és *zenészet* használatik helyette . . . Értelmezését I. ZENE ZENÉSZET szók alatt

Ballagi

Muzsika 1/ a. m. zene . . . 2/ a. m. hangszer

ÉrtSz.

muzsika . . . 1. (*rég* v. *kissé biz*) Zene. a. (*nép, biz*) Vmely hangszeren előadott főleg népi v. szórakoztató zene, zeneszó — 2. (*ritk*) Nem zenei hangoknak a füle kellemes hatást tevő csengése, hangzása 3. (*nép*) Hangszer, zeneszerszám

Balassa

muzsika . . . zene

A bemutatott *muzsika*-hoz hasonló eseteket nagy számban idézhetnénk. Például a *szól* igének a CzF. csak 4 jelentését ismeri: 1. Hangzik, hangot ad; 2. Beszél, mond valamit; 3. Gyaláz, rágalmaz; 4. Sajátságosan használatik . . . szól valakiért, . . . a levél neked szól . . . stb. Az ÉrtSz. ezzel szemben 3 jelentéscsoporton belül 17 jelentést és 21 jelentésárnyalatot különít el. A szócikk felépítése a következő: I. Szót v. szavakat hallat; ez tovább tagolódik: 1. a, b, c, d; 2. a, b, c; 3. a, b; 4. a, b, c; 5.; 6.; — II. Hangokat hallat, hangzik; ez tovább tagolódik: 1. a; 2. a, b; 3. a, b; 4. a, b — III. Tartalmával, jelentésével közl v. vonatkozik vmire, vkire; ez tovább tagolódik: 1. a; 2.; 3. a; 4.; 5. a; 6.; 7. A CzF. tehát csak az ÉrtSz. római számos jelentéscsoportjait tartalmazza, holott (az ÉrtSz. XIX. századi példáiból ez nyilvánvaló!) az ÉrtSz.-ban közölt jelentésárnyalatok éltek már a CzF. szerkesztése idején is.

Am felvetődhet a kérdés: Nem túlzott-e a jelentések tagolására, elkülönítésére, árnyalására irányuló törekvése az ÉrtSz.-nak? Mivel egy szótár használója éppen arra kíváncsi, hogy az az értelem, amelyben ő akarja alkalmazni a szót, létezik-e közösségileg, elvileg az a helyes, ha az értelmezések minél részletesebbek. Ha ugyanis a szótár eléggé árnyalt, forgatóját megnyugtatja, ellenkező esetben viszont bizonytalanná teszi. Az ÉrtSz. gyakorlata megfelel a fentebbi elvnek: a szótár részletezésre törekszik, anélkül azonban, hogy túlzásokba esne a mellékjelentéseknek felesleges felvételével; azok a jelentések és jelentésárnyalatok, amelyeket az ÉrtSz. elkülönít, közösségileg léteznek. Van azonban néhány olyan szócsoporthoz, amelyek értelmezésének túlbonyolítottságát helyteleníteniünk kell: az ún. formaszókra (névmások, határozószók, kötőszók stb.), az indulatszókra és az egyéb mondatszókra gondolunk. Egy kis összehasonlítás jól fogja szemléltetni, mi ellen van kifogásunk. Ha az *áll*-nak 11, a *mond*-nak 4, a *szeret*-nek $2\frac{1}{2}$, a *munká*-nak 4, a *régi*-nek $2\frac{1}{2}$, a *rész*-nek 2 hasáb elég volt a megértelmzéséhez, pedig gyakran használt, fontos szavaink, akkor szerintünk aránytalan az, hogy az *is* kötőszó és indulatszó 24, a *csak* módosítószó 9, a *he* indulatszó 2, a *vagy* kötőszó 7, a *most* határozószó 2 hasábot foglal el. Az említett kategóriákba tartozó szavakból terjedelmes értelmezésük miatt itt — sajnos — egyet sem elemezhetünk részletesen, ezt az ismertetés terjedelme nem bírta el. Így csupán elvileg hangoztatjuk azt a meggyőződésünket, hogy a formaszók, az indulatszók és a mondatszók esetében a kevesebb több lett volna; nem éreznék ezek értelmezésének

olvasása közben egy helyben topogást, nem uralkodna el rajtunk a hajszálfinom értelmi árnyalatok latolgatása közben a kétely: valóban mást jelent-e a taglalt szó mindazon esetekben, amelyekben a szótár ezt állítja róla?

De nemcsak az értelemárnyalatoknak minden eddiginél finomabb elemzésével több az ÉrtSz. elődeinél, hanem azzal is, hogy az egyes jelentéseket stilisztikailag is minősíti. Szótárunk a szavakat és az egyes jelentéseket hat szempontból jellemzi: 1. jelentésbeli viszony szerint: *átvitt*; 2. időbeli elterjedtség szerint: *elavult, régi v. régies, elavulóban, a szocializmus építése előtti, új*; 3. szakmai szempontból: *Állattan, Építészet* stb.; 4. egyéb nyelvi rétegekre utalva: *népnyelvi, tájnyelvi, argó*; 5. stílusnem szerint: *gyermeknyelvi, hivatalos, sajtó*; 6. stílusbeli árnyalatokra utalva: *bizalmas, durva, finomkodó, gúnyos, hangulatfestő, hangutánzó, helytelen, irodalmi nyelvi, kedveskedő, költői, ritka, rosszaló, szépítő, tréfás, túlzó, választékos*. — A stílusminősítéseket árnyalják vagy bizonyos fokig pótolják az értelmezésbe ágyazott, s a szavak érzelmi telítettségére utaló megjegyzések, illetőleg a minősítések megszorító határozószók (*néha, gyakran* stb.). A nyelvi jelenségek sokfélesége, az átmenetek végtelen gazdagsága, az egyéni értékelés különbözőségei miatt talán egyes minősítéseket nem érzünk tökéletesnek. Am ilyenkor arra kell gondolnunk, hogy a szótár nem az esetlegességek, nem a szinte nem is létező szubtilitások boncolgatására, hanem a közösségben élő tipikus megragadására törekedett. S ha így szemléljük a minősítéseket, kifogásunk alig lehet: a szótár lelkiismeretesen jelzi minden jelentés stílusértékét, ha ilyen közösségszerűen él. — A *nyavalya* szó esetében például így: 1. (*nép*) Főleg belső kór, betegség; 2. (*átv. nép v. biz, kissé durva*) Tág. ért. baj, nehézség, kín || a. (*átv. rég, irod*) Vmit fejlődésében akadályozó, sorvasztó, pusztító jelenség, körülmény, ok, baj, rákfene; 3. (*nép*) epilepszia, nyavalyatörés; 4. (*rég*) Váltóláz, hideglelés; 5. (*átv, ritk*) Megrögzött v. csökönyös szokás, rigolya, rögeszme; 6. (*átv. durva*) ... kellemetlen, bosszantó valami; 7. (*durva*) Indulatos beszédben, főleg szitkozódásban, elhomályosult jelentéssel. — A *nyereg* szó a szótárunk szakmai nyelvi szempontú gondosságát mutatja: 1. a ló nyerge; 2. (*átv*) Rendszerint szólásszerű kapcsolatokban ... nyeregben érzi magát stb.; 3. Kerékpáron, traktoron, vontatón ... ülés; 4. (*Földr*) Hegynyereg; 5. (*Bonc*) ornyereg; 6. Szemüvegen, távcsövön ... az ornyereg formája szerint meghajlított pánt; 7. (*Zene*) Vonós hangszereken a nyak felső, legkeskenyebb végén keresztben fekvő kis lécz; 8. (*Műsz*) Nagyon sokféle szerepű ... szerkezeti elem v. alkatrész || a. (*Bány*) ... nyereg (1) formájára emlékeztető módon kiemelkedő boltozat ...; 9. (*Ép*) Tetőgerinc. — Új értelem kialakulására hívja fel a figyelmet a szótár például *tanács* szavunk szócikkében: ... 4. A Szovjetunióban és a népi demokráciákban a népképviselői alapon felépülő államhatalom igazgatási szervezetének egy egysége. A *verseny* szó 1. jelentésének árnyalata (*új*) jelzéssel: Munkaverseny. — Jelentések elavulására is számos példát idézhetünk a szótárból: *nyelvezet* 1. (*elavulóban*) Egyéni nyelvhasználat; 2. (*rég*) Stílus. Vagy (*rég*) minősítéssel szerepel a szótárban a *vívás* 2.: Vminek az ostroma, vmiért támadva vívott harc, csata.

E sajátságai révén az ÉrtSz. — jóllehet leíró jellegű munka — mégsem statikus, hanem dialektikus: használója előtt kibontakozik belőle a nyelv szókincsének minden irányú mozgása: jelentésváltozások révén új értelemárnyalatok születése, szavak kihalása, tájszóknak benyomulása a köznyelvbe stb. S így az előtt, aki csak egy kicsit is látni tud a szavak mögé (és ki nem tud?) kirajzolódik a magyar társadalom múltjának egy része, egész jelene, sőt bizonyos fokig még jövője is.

Igen nagy jelentőségű az ÉrtSz. nyelvtudományi, lexikográfia-elméleti szempontból is. Az ÉrtSz. szerkesztői kikísérletezték a szótárírás módszereit, tömördek tapasztalatot gyűjtöttek. A módszereknek és a tapasztalatoknak a birtokában viszonylag könnyebben lesz már újabb szótárak megírása. Annál is inkább, mivel a szerkesztő közösség külön kiadványban összefoglalta az ÉrtSz.-ban követett elveket, s megírta a szótár készítésének egész históriáját. Az ORSZÁGH LÁSZLÓ szerkesztette „A szótárírás elmélete és gyakorlata A Magyar Nyelv Értelmező Szótárában” című munkára gondolunk (Akadémiai Kiadó, Budapest, 1962. NytudÉrt. 36. sz.), amely egyben alapkö is: az eljövendő szótárak mind erre fognak építeni szerkesztői elveik kidolgozásakor.

Tudomásunk szerint az MTA Nyelvtudományi Intézete már megindította a kis értelmező szótárnak, a magyar Larousse-nak munkálatait, sőt más szótárak (pl. szinonimaszótár) írása is tervbe van véve. A Magyar Nyelv Értelmező Szótára utolsó kötete tehát voltaképpen nem vége semminek, inkább azt jelenti, hogy végre nincs akadálya lexikográfiaink európai színvonalra való fejlesztésének.

FÁBIÁN PÁL

Rechnungsbücher türkischer Finanzstellen in Buda (Ofen) 1550—1580, Türkischer Text

Herausgegeben von L. FEKETE und Gy. KÁLDY-NAGY. Budapest, 1962. Verlag der Ungarischen Akademie der Wissenschaften. 839 l. 8°

Budai török számadáskönyvek

Közzétette FEKETE LAJOS és KÁLDY-NAGY GYULA. Budapest, 1962. Akadémiai Kiadó. 839 l. 8°

FEKETE LAJOS akadémikus jóvoltából újabb kitűnő hódoltságkori forráskiadvány kerül a kutatók kezébe. A mű azonban nemcsak új anyagot mutat be, hanem az eddigi kiadási elvektől eltérve új kiadási gyakorlatot is vezet be. Ez utóbbi úttörő kísérletnek számít.

Az oszmán-török források feltáróinak és közreadóinak számos kutatási igényt kell szem előtt tartaniuk és összhangba hozniuk. Az új forrásra egyaránt kíváncsi a belföldi és a külföldi tudós, az, aki a kötetet a magyar történelem szempontjából vizsgálja, s az is, aki a Kaukázustól Észak-Afrikáig terjedő Oszmán Birodalom bonyolult apparátusának problémáit kutatja. A török források feltárásának és kiadásának ügye azonban nemcsak az egykori Oszmán Birodalom utód- vagy peremállamainak történészeit érinti. Fontos forrásanyag ez az egyes nyelveket ért török nyelvi hatás, a történeti dialektológia és névkutatás problémáit boncolgató nyelvész számára is.

A forrásigények vázlatos áttekintése is mutatja, hogy a forráskiadási munkának ezzel való összhangba állítása milyen bonyolult feladatot jelent.

FEKETE LAJOS akadémikus gazdag gyakorlatra támaszkodva, évtizedek óta foglalkozik a török források kiadásának elvi problémáival is (vö. KCsA I. Kieg. köt., 1939, 503—514; MNy. LVII, 319—325; Historický Časopis X [1962], 90—100). Az új forráskiadványban e tevékenységének újabb jelentős állomását, a kikristályosodott elvek gyakorlati megvalósulását kell látnunk.

A forrásanyag két kötetben való megjelentetése merész újítás: kísérlet a honi és nemzetközi tudomány érdekeinek összehangolására. A német nyelvű kötet a forrásanyagot arab betűs szöveggel mutatja be. Ezt követi a szerzők értékelő tanulmánya, továbbá a földrajzi, személynévi index és a tárgymutató. A magyar kötet a források fordítását, a szerzők tanulmányait, továbbá a mutató-részt tartalmazza. Két egymástól lényegében független kötet, egyik a turkológus, másik a magyar történész és nyelvész rendelkezésére bocsátva. A forrás kiadóját így csak a törökül és magyarul nem tudó idegen kutató részéről érheti szemrehányás, mások igényei maradéktalanul kielégítést nyernek. Jelentős többlet ez az előző forráskiadványokhoz képest, amikor a kutatók jelentős csoportja, így vagy úgy „rosszul járt”.

A kiadvány fordítási technikája, átírási rendszere is jelentős segítséget nyújt a kutatóknak az egyes adatok kihámozásában, értékelésében. Talán török nyelvtörténeti szempontból lehetnének néhány problémát felvetni.

A szerzők alapelvlül fogadták el, hogy a török szavak átírásában a korabeli ejtést tekintik kiindulópontul. Ennek megállapítása nem kis nehézségbe ütközik, hiszen az arab írás éppen a leglényegesebb nyelvtörténeti mozzanatokot, a vokalizmus fejlődését, a magánhangzóilleszkedésnek a tőmorfémák belsejében, ill. a kötött morfémák rendszerében való alakulását rejti el előlünk. E kérdések megoldásában egyre nagyobb szerep jut az átírási emlékek vallomásának. Ennek tanulságai pedig a történeti forráskiadásnál is értékesíthetők. Így például egyes kötött morfémák (-li, -dzi, -miş) esetében e korban még minden bizonnyal a régi, azaz a két alternáns állapotot kell kiindulópontul venni. Az arab írás ez esetben tehát bizonyos fokig még hű tükröképe az egykorú fonetizmusnak. Ez a szempont érvényesült a *Dzsebelü*, *Küláhlü*, *Küpelü* nevek átírásában. Az újabb állapot bevetését érezzük azonban a *Furundzsu*, *Kürkdzsi*, *Durmus* alakokban. Ahol még minden bizonnyal az archaikus *Furundzsi*, *Kürkdzsi*, *Durmis* alakokkal kell számolni.

A nyelvi háttér pontosabb megközelítését talán elősegítené a Zajaczkowski-féle átírási rendszer (vö. A. ZAJACZKOWSKI, Études sur la langue vieille-osmanlie, I, Kraków, 1934. XXIII—XXVI) alkalmazása, amely a helyesírástörténeti igényeket is szem előtt tartja (l. pl. a *Bügürdelén* ~ *Bügürdelän* névpár esetét, ahol a nyelvi háttérrel szemléletesebben rögzítené egy *Bügürdälän* ~ *Bügürdälän* átírás).

A kiadvány tartalmáról a következőkben adhatunk számot. FEKETE LAJOS akadémikus az 1550—1580-as évekből származó budai vámnaplókat, KÁLDY-NAGY GYULA pedig a budai török kincstárnak az 1558—1560-as évekre vonatkozó pénztári naplóját teszi közzé. Mindkét forráskiadványhoz terjedelmes, a mű gazdaságtörténeti jelentőségét méltató tanulmány kapcsolódik. FEKETE LAJOS akadémikus kitűnő művelődéstörténet-írói képességeit csillogtatja meg ismét: ugyanazzal a szuggesztív erővel kelti életre a száraz gazdaságtörténeti szöveget, mint néhány évvel ezelőtt a budai török úr hagyatéki leltárát (vö. I. OK. XV, 87—106).

A mű ilyen tanulságai azonban nemcsak a kultúrhistorikus, hanem a nyelvész számára is rendkívül fontosak. A magyar nyelv oszmán-török jövevényszavainak török, ill. balkáni tárgyi hátterét csak a korabeli török források művelődéstörténeti vonatkozásainak sokoldalú elemzése után érthetjük meg. A közzétett vámnapló anyaga, az annak feldolgozásából adódó tanulmányok kitűnő alapot szolgáltatnak az adott jövevényszóréteg „Wörter und Sachen”-problematikájában való elmélyedéshez.

A mű ilyen tanulságai azonban nemcsak a kultúrhistorikus, hanem a nyelvész számára is rendkívül fontosak. A magyar nyelv oszmán-török jövevényszavainak török, ill. balkáni tárgyi hátterét csak a korabeli török források művelődéstörténeti vonatkozásainak sokoldalú elemzése után érthetjük meg. A közzétett vámnapló anyaga, az annak feldolgozásából adódó tanulmányok kitűnő alapot szolgáltatnak az adott jövevényszóréteg „Wörter und Sachen”-problematikájában való elmélyedéshez.

A mű ilyen tanulságai azonban nemcsak a kultúrhistorikus, hanem a nyelvész számára is rendkívül fontosak. A magyar nyelv oszmán-török jövevényszavainak török, ill. balkáni tárgyi hátterét csak a korabeli török források művelődéstörténeti vonatkozásainak sokoldalú elemzése után érthetjük meg. A közzétett vámnapló anyaga, az annak feldolgozásából adódó tanulmányok kitűnő alapot szolgáltatnak az adott jövevényszóréteg „Wörter und Sachen”-problematikájában való elmélyedéshez.

E néhány adat is mutatja azt a kincsesbányát, amelyet a nyelvész számára a török történeti források jelentenek.

Az új hódoltságkori forráskiadvány a történeti és nyelvészeti kutatások komoly nyeresége. Reméljük, hogy ezt FEKETE LAJOS műhelyéből vagy az ő irányításával hamarosan továbbiak fogják követni.

HAZAI GYÖRGY

A kiadásért felel az Akadémiai Kiadó igazgatója

Műszaki szerkesztő: Vidosa László

A kézirat nyomdába érkezett: 1963. VI. 13. — Példányszám: 650 — Terjedelem: 20,6 (A/5) ív

63.57309 Akadémiai Nyomda, Budapest — Felelős vezető: Bernát György

TARTALOM

SZ. KISPÁL MAGDOLNA: A vogul <i>m</i> elemű igenévképzők hang- és alaktana	253
SULÁN BÉLA: A cseh szókincs magyar elemeinek problematikája	283
FODOR ISTVÁN: A matematikai módszer nyelvtudományi alkalmazásának határai	297
MAGDIOS KLÁRA: A beszéddallamtól a zenei dallamig	341

KISEBB KÖZLEMÉNYEK

MAJTINSZKAJA, KLARA: A kettőztetések szerkezeti típusai a finnugor nyelvekben...	361
RÉDEI KÁROLY: Az ősspermi első szótagbeli * <i>i</i> > * <i>o</i> és * <i>o</i> > <i>i</i> hangváltozásról	371
RÉDEI KÁROLY: A zürjén <i>-jas</i> stb. és a votják <i>-jos</i> többesjel eredetéhez	374
F. MÉSZÁROS HENRIETTA: Az osztják irodalmi nyelvről	376
LOTZ JÁNOS: A magyar szó etimológiájának kérdéséhez	385
ERDÉLYI ISTVÁN: A m. <i>ad</i> állítólagos obi-ugor megfelelőiről	390
RÉDEI KÁROLY: Szófejtések	393
K. SAL ÉVA: Etimológiai megjegyzések	398
BERECZKI GÁBOR: Etimológiai megjegyzések	404
MIKOLA TIBOR: Etimológiai megjegyzések	406
VÉRTES O. ANDRÁS: XVII. századi közlés a Volga menti magyarokról	411
MOÓR ELEMÉR: Bor és szőlő	413
VÉRTES O. AUGUSZTA: Hunfalvy Pál levelei Imre Sándorhoz	424
ANTAL LÁSZLÓ: Tartalom, jelentés, megértés	439
SZÁNTÓ ÉVA: Néhány vitatott kérdés a fonéma modern vizsgálatában	445

ISMERTETÉSEK — SZEMLE

LAKÓ GYÖRGY: Lauri Kettunen 1885—1963	453
GULYA JÁNOS: Cs. Faludi Ágota 1925—1963.	455
PAPP FERENC—KLAUSZER JUDIT: Matematikai és alkalmazott nyelvészet a Szovjet-unióban	456
M. VELENYÁK ZSÓFIA: Beke Ödön tudományos munkássága	464
LAKÓ GYÖRGY—ZÓLYOMI BÁLINT: <i>László Gyula, Őstörténetünk legkorábbi szakaszai</i>	473
ERDÓDI JÓZSEF: Három D. V. Bubrihnak szentelt emlékkönyv	478
SZABÓ LÁSZLÓ: <i>Paul Ariste, Vadja muinasjutte</i>	481
ERDÉLYI ISTVÁN: <i>Osztják (chanti) hősenékek</i>	482
FÁBIÁN PÁL: A magyar nyelv értelmező szótára	483
HAZAI GYÖRGY: <i>L. Fekete—Gy. Káldi-Nagy, Rechnungsbücher türkischer Finanzstellen in Buda (Ofen) 1550—1580</i>	486

Ára : 16,— Ft

Előfizetési ára egy évre: 28,— Ft

INDEX : 25 666